

Uio • Universitetet i Oslo

Yrket til Jesus

En tematisk eksegese av forestillinger om Jesu verdslige yrke

Sindre Solberg Falch

Teologi (profesjon)

30 studiepoeng

Universitetet i Oslo

Teologiske Fakultet

Veileder:

Professor Marianne Bjelland Kartzow

Høst 2021

Forord

Det er litt vemodig at denne oppgaven representerer avslutning på teologistudiet ved Det teologisk fakultet, for det har vært et flott sted å studere. Jeg vil takke mine medstudenter og professorer på TF for alle de spennende faglige diskusjonene og de gode samtalene.

Jeg vil rette en spesiell takk til min veileder, Professor Marianne Bjelland Kartzow, for din tålmodige, kyndige og inspirerende veiledning og positiv støtte underveis.

Takk til Førstebibliotekar Ole Jakob Løland for å ha bidratt til å søke opp og finne faglitteratur.

Tusen takk til familien, mine fire flotte jenter, svigerforelder, mor og mormor.

Til sist, men ikke minst, vil jeg takke min nydelig kone, Irene, for din kjærighet og tro på meg. Du har vært min klippe gjennom studiene, som alltid har vært der, oppmuntret og hjulpet meg videre.

Oslo, 16.11.2021

Sindre Solberg Falch

Sammendrag

Yrket til Jesus har som oftest blitt oversatt til tømmermann på norsk. Innen populærkulturen har det derimot de siste årene blitt stilt spørsmålstegn ved om dette faktisk var yrket til Jesus. Problemstillingen i denne oppgaven er: *Hvilke forestillinger om det verdslige yrket til Jesus har eksistert innen tidlig kristendommen og er tømmermann en presis norsk oversettelse for yrket til Jesus?*

Historie-kritisk metode er brukt i denne oppgaven. Kildetekstene brukt er perikoper fra evangeliene i bibelen, Septuaginta, Dialog med Trypho og et utvalg av apokryfe tekster. Det er også brukt arkeologisk forskning for å kunne belyse temaet.

Det greske ordet *tekton* blir brukt om yrket til Jesus i Mark 6.3. I Matteus 13,55 beskrives Jesus som en sønn av en *tekton*. Dette er de eneste stedene yrket til Jesus eller Josef blir nevnt i Bibelen. Sannsynligvis lærte Josef opp Jesus i sitt yrke, så dette kan være en annen måte å si at Jesus var en *tekton*. Matteus redigerte kanskje teksten i sitt evangelium for å øke statusen til Jesus i ettertid. Det er noen forskjeller i hvordan ordbøker oversetter *tekton*, men i hovedsak er de fleste enige om at en *tekton* var en person som jobbet med treverk, stein og/eller metall. De fleste vektlegger at en *tekton* ofte lagde større konstruksjoner som hus, men det er ingen konsensus om dette. Septuaginta bruker *tekton* oftest til å beskrive en dyktig håndverker som jobbet enten med treverk eller metall. Kanskje ble forfatterne Markus og Matteus påvirket av hvordan Septuaginta brukte ordet? Kristne tekster fra det andre århundre har noe motstridende forestillinger om Jesus sitt verdslige yrke. To av disse tekstene omtaler Jesus som snekker, mens den tredje beskriver hvordan Josef jobbet med å lage hus. Arkeologiske utgravinger tilsier at de fleste husene på Jesus sin tid var bygget hovedsakelig av stein. En tømmermann er en person som lager større konstruksjoner, som hus, av treverk.

Jesus er i bibeloversettelser fra før 1600-tallet beskrevet som både smed og murer. Tidlige kristne tekster har også forskjellige forestillinger om yrket til Jesus, både som snekker og husbygger. Tømmermann som oversettelse av *tekton* har flere svakheter og er kanskje ikke den beste oversettelsen. Videre forskning vil være nødvendig for å finne hvilken oversettelse som eventuelt vil være den beste. Er håndverker eller bygningsarbeider en bedre oversettelse?

Innholdsfortegnelse

1. Innledning.....	5
Problemstilling & oppbygging av oppgaven.....	6
Teori.....	7
Forskningssituasjon.....	8
Oversettelses utfordringer.....	9
Metode.....	11
Historie-kritisk metode.....	11
Historisk Jesus studie.....	12
Innhenting av litteratur.....	13
2. Funn og diskusjon.....	15
Yrke i de synoptiske evangeliene.....	15
Evangeliet etter Markus 6,1-6.....	16
Evangeliet etter Matteus 13,53-58.....	19
Synoptisk sammenligning.....	20
Tekton.....	26
Ordbøker.....	26
Septuaginta - LXX.....	30
Intertekstuelle ekko.....	34
Jakobs protevangelium.....	34
Thomas barndomsevangelium.....	35
Justin Martyr: Dialog med Trypho.....	35
Intertekstuelte sammendrag.....	36
Arkeologi og tidshistorisk informasjon.....	37
Bygninger på Jesus sin tid.....	37
Sepphoris.....	38
Steinbrudd.....	39
3. Oppsummering.....	40
Konklusjon.....	42
Metodisk styrke og svakheter.....	44
Referanseliste.....	45
Kildetekster.....	47

1. Innledning

I nyere tid har det blitt tatt opp igjen et gammelt dilemma. Var Jesus virkelig en snekker eller tømrer, eller var han kanskje en murer, steinhogger eller en smed i stedet? Tanken om Jesus sitt yrke som noe annet enn en snekker er ikke ny, for flere av bibeloversettelsene fra før reformasjonen oversetter yrket til Jesus som noe annet enn snekker eller tømrer. De siste fem hundre årene har det derimot vært relativt stor konsensus om oversettelsen i europeiske bibeloversettelser. Så hvorfor ta opp dette temaet igjen? Hvorfor hevder noen at Jesus ikke var snekker eller tømrer, men i stedet kanskje en murer eller steinhogger i stedet?

Et eksempel på hvordan det blir stilt spørsmål ved yrket til Jesus innen populærkulturen er den britiske dokumentarserien «The Real Jesus of Nazareth - The Lost Years» fra 2017. Serien har blitt oversatt til flere språk og NRK viste serien i 2018 under tittelen «På sporet av Jesus fra Nasaret» De har valgt å bruke én av fire episoder, på nesten en time hver, til å omtale Jesus sin barndom og oppvekst, men også hva Jesus gjorde i årene som voksen før han begynte å forkynne. De sier rett ut i den første episoden, «Den unge Jesus», at: «*Så forestillingen om Jesus som snekker eller tømrer kan være en misforståelse. Når en leser evangeliene grundig, må man danne seg et nytt bilde av ham, som Jesus steinhoggerlærlingen.*» (Levy 2018, min. 34-35). National Geographics viste også en TV-serie i 2010 som stilte spørsmål ved yrket til Jesus i episoden «Living in the Time of Jesus: Making a Living» (Jacobovici 2010). Det er også skrevet flere populærkulturelle bøker som har stilt spørsmål ved yrket til Jesus, som for eksempel New York Times bestselger Reza Aslan sin bok «Zealot: The Life and Times of Jesus of Nazareth.» (Aslan 2014).

Temaet, yrket til Jesus, virker slik å være av interessant for mange mennesker i verden. Det å finne ut mer om hvem Jesus, kristendommens mest sentrale skikkelse, var som person er interessant på flere plan. Identiteten til mennesker er ofte tett knyttet opp til yrke de har. Det å finne ut mer om hvem den historiske Jesus var, og hva han gjorde før han begynte å forkynne, kan bidra til å øke vår forståelse av den historiske Jesus som har påvirket vår verden i så stor grad i snart to tusen år etter han ble spikret opp på korset.

Kristendommen har i dag over to milliarder troende og er verdens største religionen (Ehrman 2004, s.1). For de mange kristne menneskene rundt omkring i verden er Jesus liv og lære et forbilledlig eksempel på hvordan vi mennesker bør oppføre oss. Det å bli bedre kjent med Jesus, tro på Jesus Kristus og slippe Ham inn i våre hjerter er et av hovedbudskapene i kristendommen. Om Jesus Kristus var en snekker, tømrer, murer eller om han hadde et helt

annet yrke før han begynte å forkynne påvirker nok ikke hans budskap til menneskeheten. Kanskje kan det likevel hjelpe å vite mer om yrket til Jesus? Mange kristne drar vært år på pilgrimsreise til blant annet Nasaret for nettopp å se hvor Jesus levde, og hva han gjorde før han begynte å forkynne.

Yrke til Jesus er også interessant for teologer, prester, predikanter og andre som ønsker å tolke Jesus ord og handlinger og forkynne det kristne budskap. Vil det at Jesus kanskje var murer, smed eller steinhogger istedenfor tømmer eller snekker være relevant for noen av lignelsene hans? Kan det gi en ny dybde til lignelsen om hjørnesteinen? Eller ny dybde til lignelsen om huset med grunnmuren bygget på fjell? Kan Jesus sin tidligere identitet som snekker eller murer ha påvirket hans status eller autoritet i samfunnet?

Problemstilling & oppbygging av oppgaven

Dette er en tematisk oppgave der jeg ønsker å belyse forestillingen om Jesus sitt verdslige yrke. *Hvilke forestillinger om det verdslige yrket til Jesus har eksistert innen tidlig kristendommen og er tømmermann en presis norsk oversettelse for yrket til Jesus?*

Første del av oppgaven omfatter innledning og teori. Teori delen starter med å belyse forskningssituasjonen. Hvilke vitenskapelige artikler har problematisert yrke til Jesus og hvilke konklusjoner har de endte på? Hvorfor er dette et interessant tema å undersøke? Videre går jeg gjennom noen oversettelses utfordringer. Oversettelser fra ett språk til et annet er naturlig nok alltid en form for tolkning. For å kunne gjøre dette så presist som mulige er det viktig å ha en felles forståelse av hva en legger i ordene, her forskjellige yrker. Hvilke arbeidsoppgaver utfører egentlig en tømmermann? Er snekker en fullgod oversettelse av det engelske ordet *carpenter*?

Avslutningsvis i del én vil jeg gå gjennom metodene jeg har brukt i denne oppgaven, Historisk-kritisk metode med vekt på Historisk Jesus studie. Jeg vil redegjøre kort for denne metoden, før jeg vil redegjøre for hvordan jeg gikk frem for å innhente litteratur til denne oppgaven.

Funn- og diskusjonsdelen av oppgaven er delt inn i fire deler. Yrket til Jesus blir beskrevet én gang i Det nye testamentet og da med det greske ordet *tekton* i evangeliet etter Markus. Josef sitt yrke blir likefult beskrevet kun én gang i Det nye testamentet. Det er det samme ordet, *tekton*, som blir brukt om Josef, men nå i evangeliet etter Matteus. Dette er de to eneste gangene ordet *tekton* blir brukt i Det nye testamentet, og jeg vil derfor starter med en eksegese

av teksten der jeg ser på hvor i teksten yrket til Jesus er beskrevet, hvordan og i hvilken sammenheng det blir brukt og hva nærtteksten sier.

Neste del er et dypdykk inn hva ordet *tekton* betyr. Jeg har gått gjennom flere koinégreske ordbøker spesialisert på Det nye testamentet, men ingen hadde helt like oversettelser av ordet. Jeg har dermed gått grundig gjennom fem av ordbøkene som inneholdt ordet, for så å sammenligne oversettelsene.

Det er ikke usannsynlig at evangelieforfatterne hadde tilgang til en varianter eller deler av teksten til Septuaginta, LXX, når de skrev sine evangelier. Ordet *tekton* blir brukt flere ganger i LXX. Jeg går også gjennom hvordan dette ordet blir brukt i LXX, ettersom dette kan ha hatt betydning for hvilken betydning evangelieforfatterne la i ordet *tekton* når de skrev sine respektive evangelier.

Tredje del omhandler intertekstuelle ekko. Andre tekster fra de to første århundrene beskriver også yrket til Jesus, noen med mange flere detaljer om yrket enn vi finner i Det nye testamentet. Jeg har valgt ut tre relativt godt kjente religiøse tekster fra det andre århundre, for å se om det var en enighet om forestillingen om Jesus sitt verdslige yrke. Avslutningsvis i Funn og diskusjonsdelen av oppgaven går jeg gjennom noen arkeologiske, historiske og topografiske funn som omhandler Nasaret og omegn i tiden Jesus levde. Dette er for å se om disse funnene kan belyse yrket til Jesus på noen måte. Eksempelvis se på om det var det vanlig å bygge hus av treverk eller stein i Galilea på den tiden?

I siste del av oppgaven kommer jeg med en kort oppsummering av funnene nevnt i de tidligere kapitlene, i tillegg til forskjellige konklusjoner ut ifra hvilke kilder en velger å vektlegge.

Teori

Forestillinger om Jesus sitt verdslige yrke har variert gjennom tiden, men den har vært relativt stabil de siste fem hundre årene. Chester Charlton McCown drøftet likevel temaet igjen så tidlig som i 1928 (McCown 1928). Identiteten og statusen til en person er ofte knyttet til en persons arbeid i livet. Status til Jesus var et problem for den skriftlærde eliten, og det er tydelig ut ifra hva Jesus sier at han heller ikke hadde mye til overs for de skriftlærde. Jesus sier blant annet: «*Pass dere for de skriftlærde! De vil gjerne gå omkring i lange kapper, motta ærbødige hilsener på torget, sitte fremst i synagogene og ha hedersplassene i selskaper. De*

eter enker ut av huset og holder lange bønner for syns skyld. Men de skal få desto hardere dom.» (Markus 12,38b-40) Det er usikkert om det ville spilt noen rolle for statusen til Jesus om han var en *tekton* som jobbet med treverk, stein eller metall, men McCown kommer med en teori om at snekkere og tømrere kanskje hadde noe høyere status innen den hellenistiske kulturen (McCown 1928, s.187). Kanskje var det en forskjell?

Forsknings situasjon

Flere av ordbøkene i HumSam bibliotekets teologisk avdeling, som Eigil Lehmanns «Ordbok for Det nye testamentet» (Lehmann 1988) og Gerhard Kittel og Gerhard Friedrichs ti binds ordbok «Theological Dictionary of the New Testament» (Freidrich 1964) inneholder ikke ordet *tekton*. Det er interessant å se at ordet *tekton* virker å være nedprioritert i flere ordbøker.

C. C. McCown sitt kapittel «'O ΤΕΚΤΩΝ» i boken «Studies in Early Christianity» fra 1928 er dedikert til ordet *tekton*. McCown påpeker at i tekstene til filosofene Platon og Epiktetos er det referert til en *tekton* som en som jobbet med treverk. Dette er ifølge McCown ikke unikt for disse to filosofene, men at flere andre forfattere henviser til treverk som materialet for en *tekton* (McCown 1928, s.189). McCown henviser også til Iliaden når han viser til at en snekker var en høyt aktet person og en person elsket av gudinnen Athene innen den hellenistiske kulturen (McCown 1928, s.187). McCown konkludere slik med at Jesus jobbet med treverk.

Ken M Campbell sin artikkel «What was Jesus' occupation?» går også gjennom hvordan ordet *tekton* ble brukt av tidligere greske forfattere, men Campell fokuserer noe mer på religiøse tekster som LXX og Jakobs protevangelium. Konklusjonen blir dermed en annen og Campbell mener at Jesus sannsynligvis ikke var en snekker eller tømrer, men heller en bygningsarbeider, «builder» (Campbell 2005).

Paul Hanley Furfey sin artikkel «Christ as "Tekton"» (Furfey 1955) skriver at grunnen for usikkerheten rundt Jesus sitt verdslige yrke blant kirkefedrene var tvetydigheten i det latinske ordet *faber*. Dette ordet heller mer mot smed enn snekker/tømrer og kan ha forårsaket uenigheten. Furfey påpeker at hus rundt Nasaret først og fremst var laget av stein på tiden Jesus levde, men han påpeker at det ble brukt noe treverk i taket. Furfey konkluderer med at Jesus var en dyktig snekker som lagde blant annet dører, kister, ploger og bæreåk (Furfey 1955, s.215).

Det er interessant å se at allerede i tittelen i disse artiklene kan en få et hint om hvilken konklusjon forfatterne lander på. Kun Campell har i sin tittel stilt et spørsmål som skal undersøkes og det er kun Campbell som kommer med en utradisjonell konklusjon. Når en leser alle tre artiklene er det tydelig at de har forskjellige fremgangsmåter for å komme til konklusjonen de gjør. Ordet *tekton* er brukt i mange eldgamle skrifter og det vil være en stor jobb å redegjøre for alle steder ordet er brukt. Kanskje er det likevel en mulighet for at valg av tekster i artiklene over kan ha påvirket konklusjonene? Furfey og McCown sine tekster er vesentlig eldre enn Campbell sin, og kanskje er det blitt mer akseptert å stille spørsmål ved dette i løpet av de siste ti-årene?

Oversettelses utfordringer

Enhver oversettelse fra ett språk til et annet er en fortolkning. Derfor bruker jeg mye tid på dette i oppgaven, for å utforske muligheter og finne den mest saksvarende norske oversettelsen. Jeg har valgt ut noen ord jeg mener det verdt å definere. Disse er valgt ut fordi de alle blir vurdert som mulige yrker Jesus kan ha hatt. Dette er tømmermann, tømrer, snekker, steinhogger, smed, murer, bygningsarbeider og bygger. I tillegg er det engelske ordet *carpenter* verdt å oversette ettersom det er den vanligste oversettelsen av ordet *tekton* i engelske bibeloversettelser.

Tømmermann/tømrer: Ifølge språkrådet i Norge er tømmermann enten en foreldet måte å si tømrer på eller en: ”snekkerkyndig yrkesutøver i handelsflåten, skipstømmermann.” (Språkrådet 2021, tømmermann). En må anta at Det Norske Bibelselskap ikke mener at Jesus jobbet som skipstømmermann ettersom blant annet Nasaret ligger et godt stykke inn fra havet og ikke ved siden av noen store innsjøer heller. Tømrer er definert som ”person som er yrkesutdannet i tømrerarbeid”, (Språkrådet 2021, tømrer) og tømrerarbeid er ”det å bygge større konstruksjoner av tømmer eller annet trevirke.” (Språkrådet 2021, tømrerarbeid). En tømmermann/tømrer blir da en person som kan bygge større konstruksjoner som for eksempel hus av tømmer eller trevirke. Historisk var det ingen stor forskjell på tømmermann og snekker, og en tømmermann lagde gjerne møbler til hus også. I 1846 organiserte de seg i tømmermannslog, og i 1919 ble tømremestrene medlem av Norges Byggmesterforbund (Dolven 2016, tømrer). Jeg kommer til å bruke ordet tømrer videre i denne oppgaven ettersom det ikke er et foreldet ord.

Snekker: ”Håndverker som utfører arbeid i tre.” (Språkrådet 2021, snekker). Der tømmer gjerne bygger større ting som hus av treverk, så jobber en snekker med mindre ting. Det kan fremdeles være ting av treverk som brukes til å bygge et hus som dører og møbler, men en snekker lager dermed mindre ting og ikke store konstruksjoner slik en tømmer gjør.

Steinhogger: ”håndverker som hogger til og bearbeider stein” (Språkrådet 2021, steinhogger). Dette er i hovedsak en person som utvinner og bearbeider stein.

Smed: ”håndverker som utfører metallarbeid” (Språkrådet 2021, smed).

Murer: ”håndverker som er utdannet til muring” (Språkrådet 2021, murer). Dette kan være mindre murverk, men også større konstruksjoner som hus. En murer jobber ikke kun med murstein, men kan også bygge konstruksjoner i naturstein.¹

Bygningsarbeider: ”arbeider som har husbygging som yrke” (Språkrådet 2021, bygningsarbeider). En bygningsarbeider er dermed ikke nødvendigvis spesialisert innen ett felt når det kommer til å bygge hus og kan dermed blant annet være en fellesbetegnelse for både murer og tømmer.

Bygger: ”person, firma eller institusjon som bygger” (Språkrådet 2021, bygger).

Det engelske ordet ”*carpenter*” betyr ”*a person who makes wooden objects and structures.*” (Board 2015, s.248). En person som lager ting eller strukturer av treverk. Selv om *carpenter* vanligvis oversettes til snekker i de fleste engelsk-norsk ordbøker, så burde *carpenter* egentlig oversettes som både snekker og tømmer. Dette er fordi en engelske *carpenter* lager både mindre ting slik en snekker gjør og større konstruksjoner som bygninger slik en tømmer gjør. Denne feiloversettelsen kan være noe av årsaken til at flere kristne tror Jesus var en snekker. Dette til tross for at Bibelselskapets oversettelse av Jesus sitt yrke har vært tømmermann siden 1930.

¹ Her fant jeg en feil i Språkrådets definisjon av murer i både bokmål- og nynorskutgaven av ordbøkene deres. Etter en kort epostkorrespondanse takket Språkrådet meg for at jeg påpekte feilen. De har siden rettet opp feilen på sine nettsider.

Metode

Dette er en tematisk oppgave, og jeg har valgt å ta utgangspunkt i Historie-kritisk metode for å belyse problemstillingen. Tradisjonelt fokuserer Historie-kritisk metode først og fremst på teksten. Denne oppgaven er vil ha et stort fokus på tekst, men andre kilder som arkeologi er også viktig for å kunne belyse problemstillingen godt. Ifølge Joel B. Green er arkeologi strengt tatt ikke en del av Historie-kritisk metode, men den har stor innflytelse likevel. (Green 2010, s.26). Historisk Jesus studie, *Historical Jesus Studies*, er en forskningstradisjon innen Historie-kritisk metode, men har noe mer fokus på andre kilder enn tekst, som blant annet arkeologi.

Metoden er operasjonalisert ved at jeg har tatt utgangspunkt i Historie-kritisk metode som overordnet og Historisk Jesus studie som en undermetode. Jeg starter med teksten, med en eksegese av perikopene i Markus og Matteus, for så å se på andre relevante tekster fra samtiden. Senere går jeg videre ved å analysere arkeologiske, topografiske og historiske funn for å se om de også kan belyse problemstillingen.

Historie-kritisk metode

Historie-kritisk metode kom som en reaksjon på de dogmatiske tolkningene av Bibelen som dominerte i lang tid innen kristendommen. Metoden kan sies å være et produkt av opplysningstiden, men den har utviklet seg mye i tiden etter dette (Powell 2009, s.9).

En tekst blir forstått i den samtiden den leses og med de referansene leseren av teksten har. Vi har andre kulturelle referanser i Norge i dag enn i Romerriket for nesten to tusen år siden. Eksempelvis hadde man i den romerske og hellenistiske kulturen et helt annet syn på menn og kvinner, maskulinitet og feminitet. Det er nettopp disse kontekstuelle referansene som er viktig å anerkjenne når en skal prøve å se for seg meningen i teksten med tanke på den verdenen teksten ble til i. En må dermed nærmest bedrive kulturell megling mellom dagens kulturelle referanser og fortidens (Powell 2009, s.15).

Historie-kritisk metode er ikke én enkelt metode og kan igjen deles inn i mange undermetoder. Historie-kritisk metode går likevel i hovedsak ut på å «... finne meningen til NT tekster i sin opprinnelige kontekst» (Powell 2009, s.13, egen oversettelse). Et eksempel på en slik undermetode er redaksjonskritikk, *Redaction Criticism*. Den går utpå å sammenligne tekster som evangeliet etter Markus og evangeliet etter Matteus og se hva Matteus kan ha forandret eller redigert i sin utgave av teksten. Hele denne metoden antar da at Matteus hadde

en kopi av i det minste deler av teksten til Markus når han skrev sin tekst. Kildekritikk, *Source Criticism*, som metode omhandler blant annet å identifisere kilden bak tekstene. Det er denne metoden som står bak løsning på det synoptiske problemet (Green 2010, s.16).

Redaksjonskritikk fordrer dermed bruken av kildekritikk metoden. Formkritikk prøver å finne ut hvordan de muntlige historiene var før de ble skrevet ned. En gjør gjerne dette ved å dele opp en tekst i mindre deler, en perikope. En perikope kan så analyser separat fra teksten den sto sammen med tidligere. En kan også sammenligne perikoper med tilsvarende perikoper andre steder i teksten eller i andre tekster (Green 2010, s.21).

Historisk Jesus studie

Den andre metoden, eller undermetoden, jeg har valgt å ta i bruk er Historisk Jesus studie. Dette er en metode som prøver å rekonstruere et portrett av Jesus med vekt på historisk autentisitet (Powell 2009, s. 118-119). Det største problemet for en slik studie er at vi ikke innehar nok uavhengige og verifiserbare kilder. Jesus levde for rundt to tusen år siden og det å nøste sammen hvem Jesus var som en historisk person blir en form for detektivarbeid. Vi må dermed ta i bruk flere andre metoder for å skaffe oss et best mulig overblikk over all informasjonen vi har tilgjengelig, for så å ekstrapolere en konklusjon.

Innen Historisk Jesus studie må vi huske på at evangeliene ble skrevet for å overtale mennesker til å tro på Jesus. De er ikke skrevet som historiske dokumenter. Powell påpeker at evangeliene er religiøse propagandatekster og bør behandles deretter i en Historisk Jesus studie (Powell 2009, s.8). Målet er dermed ikke å finne ut hva evangelieforfatterne, kirkefedrene eller andre kristne teologer mener at yrket til Jesus var, men heller å se hva yrket til Jesus historisk sett kan ha vært.

Religiøse tekster som evangeliene fra Bibelen eller de apokryfe evangeliene skal dermed ikke tillegges religiøs vekt i en slik metode. utfordringen er at vi ikke har mange ikke-religiøse tekster fra de første århundrene som omtaler Jesus, spesielt ikke noen tekster som prioriterer plass til å beskrive hans verdslige yrke. De fleste forskere inne feltet mener at evangeliene i Bibelen er den beste kilden vi har til å finne ut mer om den historiske Jesus, men flere mener at andre religiøse tekster som de apokryfe evangeliene er vel så verdifulle (Powell 2009, s.120). Et viktig kriterium for denne metoden er dermed å behandle kildene, her religiøse tekster, med en historikers skepsis.

Historisk Jesus studie legger vekt på at vi prøver å bekrefte funnene våre. Det er forskjellige måter å styrke sannsynligheten for at det som står skrevet i tekstene er slik det historisk

skjedde. Når noe blir gjentatt i flere forskjellige tekster øker dette sannsynligheten for at dette er riktig. Et eksempel på dette er hvordan Markus, Matteus og Lukas alle nevner at Jesus dro tilbake til Nasaret, men ble avvist der etter at han forkynte for lokalbefolkningen. Siden det blir nevnt flere ganger i flere tekster øker dette sannsynligheten for at det er slik det skjedde. Påstander eller setninger som kan bidra til å senke statusen til Jesus eller sette kirken i forlegenhet er eksempler på ting som sannsynligvis stemmer. Det er lite sannsynlig at slikt ville vært lagt til i senere tid ettersom det ikke direkte fremmer tro hos leseren, kanskje snarere tvert imot (Powell 2009, s.140). Yrket til Jesus, *tehton*, kan være et eksempel på dette.

Historisk Jesus studie skal helst også være støtte av andre kilder enn tekst alene. Powel peker til flere andre kilder enn tekst alene som burde vurderes: «... *fremmede kulturer og tradisjoner, geografi, topografi, historie, og arkeologi.*» (Powell 2009, s.119). Historisk Jesus studie er slik en komplisert metode der en må være kritisk når en tolker tekstene, i tillegg til å måtte lene seg på flere andre fagfelt som arkeologi og topografi.

Innhenting av litteratur

Jeg har funnet faglitteratur til denne oppgaven på flere forskjellige måter.

Egen kunnskap: Jeg hadde allerede noe kunnskap om temaet da jeg satte meg ned for å lage denne oppgaven. Fra tidligere gjennomlesninger av Bibelen visste jeg allerede at både Markus og Matteus omtalte yrket til Jesus og Josef i sine respektive evangelier. Jeg hadde også sett NRK sin oversatte utgave av «På sporet av Jesus fra Nasaret» og ble slik mer interessert i temaet.

For å finne ytterligere litteratur gikk jeg først til HumSam-bibliotekets teologiske avdeling ved Universitetet i Oslo. Her fikk jeg god hjelp fra de ansatte og ble anbefalt flere bøker som kunne omhandle temaet. Min veileder har også kommet med forslag til bøker som kunne være av interesse for temaet.

Søk: Jeg gjorde flere søk gjennom bibliotekets søketjeneste, Oria, etter bøker og artikler om emnet. Søkeordene jeg har brukt er Jesus, Christ, Kristus, Joseph, Josef, Saint Joseph, *profession*, profesjon, *carpenter*, snekker, tømmermann, tømmer, *mason*, murer, *stonemason*, steinhugger, *τέκτων* og *tehton*. Ordene er søkt på alene og i forskjellige kombinasjoner, fortrinnsvis Jesus, Kristus, Christ eller variantene av Josef kombinert med ett av de andre ordene. De første søkene ble gjennomført august 2021. Jeg fortsatte å søke i Oria etter hvert når jeg kom på nye kombinasjoner av ord, og det siste søket ble gjennomført oktober 2021.

Noen av søkene ga over titusen svar. Jeg valgte at Oria skulle sortere svarsøkene etter relevans før jeg gikk gjennom de øverste femti svarene på listen.

Jeg gjorde også tilsvarende søk på google i ettertid. Dette ga flere svar innen flere forskjellige sjangre der det ble stilt spørsmål rundt yrket til Jesus. Flere TV-serier og populærkulturelle bøker har tatt opp og problematisert yrket til Jesus. Jeg har valgt å ikke tillegge disse populærkulturelle kildene vekt i denne oppgaven utover å si i innledningen at yrket til Jesus er et tema som tydeligvis virker å være interessant for mange mennesker.

Da jeg skulle velge ordbøker for å oversette perikopene i evangeliene etter Markus og Matteus dro jeg til HumSam-bibliotekets teologiske avdeling ved Universitetet i Oslo. Her var det flere forskjellige greske ordbøker. Jeg valgte å prioritere de greske ordbøkene som var spesialisert på Bibelen eller Det nye testamentet. Jeg ekskluderte så de ordbøkene som ikke hadde med det greske ordet *tehton* ettersom dette ordet er det viktigste ordet i denne oppgave. I tillegg ekskluderte jeg de greske ordbøkene som oversatte fra gresk til tysk ettersom mine tyskkunnskaper ikke er sterke nok til å kunne dra nytte av disse ordbøkene. Jeg har slik endt opp med flere religiøse tekster, fagbøker, artikler og ordbøker.

Jeg har valgt å prioritere mer plass til evangeliene i Det nye testamentet som omhandler yrket til Jesus over andre religiøse tekster i denne oppgaven. Dette fordi forskere innen fagfeltet mener at evangeliene i Det nye testamentet er de beste ressursene vi har for å studere den historiske Jesus (Powell 2009, s.120). Dette er en av grunnene for at jeg starter med en eksegese av de relevante perikopene fra Det nye testamentet i Funn og diskusjonsdelen.

2. Funn og diskusjon

Jeg vil først sette søkelys på hvilke forestillinger om det verdslige yrket til Jesus forfatterne av evangeliene kan ha hatt. Hva skrev de om temaet og hva la de i ordene de brukte? I Det nye testamentet blir yrket til Jesus kun omtalt i fortellingen om Jesus sin hjemkomst til Nasaret. Dette er en fortelling som både Lukas, Matteus og Markus har med i sine evangelier. Ingen av disse tre fortellingene er like, og Lukas nevner ikke yrket til Jesus eller Josef i det hele tatt i sin tekst. Jeg starter derfor med en eksegese av de to relevante perikopene som omhandler temaet. Videre ser jeg spesielt på hvordan det greske ordet *tekton* er oversatt i forskjellige ordbøker og hvordan *tekton* er brukt i Septuaginta. Videre vil jeg se på hvilke forestillinger et utvalg av kristne forfattere fra det andre århundrene hadde om yrket til Jesus. Mot slutten undersøker jeg andre kilder, som arkeologi, som kanskje kan belyse temaet ytterligere.

Yrke i de synoptiske evangeliene

De synoptiske evangeliene er Evangeliet etter Markus, Evangeliet etter Matteus og Evangeliet etter Lukas. Disse tre evangeliene har mye tilfelles og flere steder er det vers som er helt identiske eller med bare små endringer. Det å stadfeste hvor og når noen av de tidligste kristne tekstene ble skrevet er ifølge Luke Johnson kun gjetning (Johnson 1991, s.2). Det er ikke en gang mulig å være sikre på om forfatterne av de synoptiske evangeliene het Markus, Matteus eller Lukas. Ofte blir dermed forfatteren av evangeliet etter Markus omtalt som forfatteren Markus. Det samme gjelder respektivt for de to andre synoptiske evangeliene. I denne oppgaven har jeg valgt å omtale forfatterne kun som Markus, Matteus eller Lukas for å gjøre det enklere å lese teksten.

Barth D. Ehrman mener likevel å kunne stadfeste omtrentlig når de forskjellige evangeliene ble skrevet. Evangeliet etter Markus ble ifølge Ehrman skrevet rundt 65-70 e.Kr. mens evangeliene etter Matteus og Lukas ble skrevet rundt 80-85 e.Kr. (Ehrman 2004, s.79, 97 & 114). Disse tallene er det ikke konsensus om innen det teologiske fagmiljøet, og ifølge W.R. Farmer og «Griesbach hypotesen» ble evangeliet etter Markus skrevet sist av de tre synoptiske. Det fleste anerkjenner likevel at evangeliet etter Markus var det først av evangeliene som ble skrevet ned. Matteus og Lukas satt ifølge «Markus prioritet» teorien med evangeliet etter Markus og minst én annen kilde kalt Q foran seg når de skrev sine evangelier (Powell 2009, s.20-21). Hele 90 prosent av evangeliet etter Markus finnes også hos Matteus

(Harrington 2002, s.3). I de to oversettelsene under er perikopene så like at det virker som Matteus har sittet med en kopi av Markus sin tekst foran seg når han skrev denne perikopen.

Yrket til Jesus og Josef blir omtalt kun to ganger i bibelen. Dette er i evangeliet etter Markus og evangeliet etter Matteus, og begge gangene er det ordet τέκτων, *tekton*, som blir brukt.

Evangeliet etter Lukas har med den samme perikopen som Markus og Matteus, Luk 3,14-30. Den er endret en god del, og Lukas skriver her ingenting om yrket til verken Josef og Jesus i sitt evangelium. Jeg har derfor valgt å ikke oversette perikopen i evangeliet etter Lukas.

I perikopene under har jeg valgt å oversette ordet *tekton* til håndverker. Det er ikke helt presist fordi *tekton* er noe tvetydig. Denne tvetydigheten er sentral i oppgaven min og jeg vil komme tilbake til *tekton* senere i oppgaven.

Evangeliet etter Markus 6,1-6

1 Καὶ ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν καὶ ἔρχεται εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

2 καὶ γενομένου σαββάτου ἤρξατο διδάσκειν ἐν τῇ συναγωγῇ, καὶ πολλοὶ ἀκούοντες ἐξεπλήσσοντο λέγοντες· πόθεν τούτω ταῦτα, καὶ τίς ἡ σοφία ἢ δοθεῖσα τούτω, καὶ αἱ δυνάμεις τοιαῦται διὰ τῶν χειρῶν αὐτοῦ γινόμεναι;

3 οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τέκτων, ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας καὶ ἀδελφὸς Ἰακώβου καὶ Ἰωσήτος καὶ Ἰούδα καὶ Σίμωνος; καὶ οὐκ εἰσὶν αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ ὧδε πρὸς ἡμᾶς; καὶ ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ.

4 καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς ὅτι οὐκ ἔστιν προφήτης ἄτιμος εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ καὶ ἐν τοῖς συγγενεῦσιν αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ.

5 καὶ οὐκ ἐδύνατο ἐκεῖ ποιῆσαι οὐδεμίαν δύναμιν, εἰ μὴ ὀλίγοις ἀρρώστοις ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας ἐθεράπευσεν.

6 καὶ ἐθαύμαζεν διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. Καὶ περιῆγεν τὰς κόμας κύκλῳ διδάσκων.

Kommentert oversettelse

1 Og han gikk ut derifra og kom til sitt hjemsted, og hans disipler fulgte ham.

πατρίς – Jeg har valgt å oversette dette ordet som hjemsted. En mer direkte oversettelse kan være fedreland. Ordet blir brukt i bare våre to perikoper og i brevet til hebreerne. I Hebr 11,14 blir det ofte oversatt til fedreland.

2 Og da sabbaten kom, begynte han å undervise i synagogen. Og mange som hørte ham, ble meget forundret, og sa: Hvor har han dette fra? Og hva er det for en visdom som er gitt ham? Og slike mirakler som skjer ved hans hender!

δύναμιν – Jeg har valgt å oversette dette ordet som mirakler. Det kan også oversettes som kraftige eller mektige gjerninger.

3 Er ikke dette håndverker, Marias sønn og bror til Jakob, Joses, Judas og Simon? Og er ikke søstrene hans her hos oss? Og de tok anstøt av ham.”

τέκτων – Jeg vil komme tilbake til oversettelsen av dette ordet senere i oppgaven.

4 Og Jesus sa til dem: En profet blir ikke foraktet noe annet sted enn på sitt hjemsted, blant sine slektninger og i sitt eget hus.

ἄτιμος – Jeg har valgt å oversette dette ordet som foraktet. Det kan også bety æreløs.

πατρίς – Dette er det samme ordet som blir brukt i vers én, og jeg har valgt å bruke samme oversettelse.

5 Og han kunne ikke gjøre noen mirakler der, unntatt at han la hendene sine på noen få syke og helbredet dem.

δύναμιν – Dette er det samme ordet som blir brukt i vers to, og jeg har valgt å bruke samme oversettelse

6 Og han undret seg over deres vantro. Han dro så rundt i landsbyene der omkring og underviste.

Markus omtaler yrket til Jesus som *tehton* i kapittel 6 vers 3. Jeg har valgt å oversette perikopen Markus 6,1-6 for å bedre vise i hvilken sammenheng ordet blir brukt. Før den utvalgte perikope har Markus gjennom flere kapitler beskrevet hvordan Jesus gikk fra sted til sted. Jesus har samlet sine disipler og har vandret rundt med dem over tid. Jesus har utført mange mirakler og forkynt til folket. Det siste som beskrives i kapittel fem er hvordan Jesus vekker opp den døde tolv år gamle datteren til synagogeforstanderen. I den utvalgte perikopen kommer Jesus hjem igjen etter denne lange turen.

I motsetning til mange andre steder Jesus forkynte, så samles det ikke en folkemengde naturlig rundt Jesus her. I stedet for at folket oppsøker Jesus for å høre ham forkynde, må dermed Jesus aktivt oppsøke folket. Han venter til folket naturlig samles i synagogen på sabbaten (Henry 2018). Denne motsetningen der Jesus må vente på folket i stedet for at folket venter på hans ord virker som et hint om hva som skal skje senere når folket gjenkjenner og tar avstand fra ham.

Jesus utfører mirakler og taler med visdom til de som er samlet i synagogen, akkurat slik han hadde gjort det mange andre steder tidligere. Tilhørerne kjenner han tydeligvis ikke igjen umiddelbart, men er forundret over denne mannens visdom og mirakuløse evner. Når lokalbefolkningen så kjenner Jesus igjen som en av dem endrer tonen seg kraftig. Fra å være forundret blir de avvisende. De snur ryggen til Jesus og hans lære. Jesus påpeker at det kun er i en profets hjemsted at en blir foraktet slik eller sett på som æreløs. Det er interessant at det står at Jesus ikke kunne utføre større mirakler der etter at de avviste ham. Hva var det som gjorde at Jesus ikke kunne utføre større mirakler? Det virker underlig å skrive om en slik begrensning i makten til Jesus. Krevde miraklene at befolkningen trodde på Jesus, eller var det fordi befolkningen i Nasaret ikke hadde gjort seg fortjent til å se Jesus sine større mirakler?

De neste versene etter vår perikope beskriver hvordan Jesus sender disiplene sine ut for å spre ordet. Han gir dem nådegaver og befalinger. Jesus sin hjemkomst blir slik en avslutning på en periode da Jesus vandret rundt med alle sine disipler og utførte mirakler. Kanskje er dette et frempek i miniatyr til hvordan evangeliet ender?

I vår perikope og i nærtoksten vandrer Jesus rundt mellom landsbyer og byer med disiplene sine. Han utfører mirakler og forkynner sin visdom. Når han kommer til sitt hjemsted, Nasaret, avviser hans egne ham. Jesus gir så sine disipler evner til å utføre mirakler, makt over urene ånder, før han sender disiplene sine ut to og to for å forkynne til folket. I et større perspektiv som omfatter hele evangeliet vandrer Jesus i først del av evangeliet rundt med disiplene sine, helbreder og forkynner sin visdom til folket. I Jerusalem blir han spottet og kraftig avvist av sitt eget folk, jødene, i det han blir hengt på korset. Etter sin oppstandelse, når Jesus har kommet seg bort fra Jerusalem, ber han så disiplene sine om å gå ut i hele verden og forkynne evangeliet til alt som Gud har skapt. Og hvis *tehton* betyr snekker eller tømmer gjorde de muligens først narr av Jesus fordi han jobbet med tre og så narr av Jesus ved å spikre han opp på tre.

Evangeliet etter Matteus 13,53-58

53 Καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τὰς παραβολὰς ταύτας, μετῆρεν ἐκεῖθεν.

54 καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν, ὥστε ἐκπλήσσεσθαι αὐτοὺς καὶ λέγειν· πόθεν τούτῳ ἡ σοφία αὕτη καὶ αἱ δυνάμεις;

55 οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; οὐχ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ Ἰωσήφ καὶ Σίμων καὶ Ἰούδας;

56 καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ οὐχὶ πᾶσαι πρὸς ἡμᾶς εἰσιν; πόθεν οὖν τούτῳ ταῦτα πάντα;

57 καὶ ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ. ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· οὐκ ἔστιν προφήτης ἄτιμος εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ.

58 καὶ οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖ δυνάμεις πολλὰς διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν.

Kommentert oversettelse

53 Og da Jesus hadde endt lignelsene, dro han bort derifra.

54 Og han kom til sitt hjemsted. Der underviste han folket i deres synagoge så de ble forundret og spurte: Hvor har denne mannen slik visdom fra og hvilke mirakler?

πατρίς – Jeg har valgt å oversette dette ordet til hjemsted slik som i Mark 6,1

55 Er ikke dette håndverkerens sønn? Heter ikke hans mor Maria, og hans brødre Jakob og Josef og Simon og Judas?

τέκτων – Jeg vil komme tilbake til oversettelsen av dette ordet senere i oppgaven.

56 Og søstrene hans, er de ikke alle her hos oss? Hvor har han så alt dette fra?

57 Og de tok anstøt av ham. Men Jesus sa til dem: En profet blir ikke foraktet noe annet sted enn på sitt hjemsted og i sitt eget hus.

58 Og han gjorde ikke mange mirakler der, på grunn av deres vantro.

ἀπιστίαν – Jeg har valgt å oversette dette ordet som vantro. Det kan også bety å ha mangel på tro.

Perikopen over finner vi omtrent midt i evangeliet etter Matteus i motsetning til i Markus sin tekst der perikopen kommer etter omtrent en fjerdedel av evangeliet. I evangeliet etter Matteus har Jesus samlet disiplene sine, utført mirakler og forkynt i mange byer og landsbyer før han drar tilbake til Nasaret. Jesus har derimot allerede gitt disiplene sine nådegaver og sendt dem ut for å forkynne før han kommer hjem til Nasaret. Tidligere i samme kapittel som vår perikope spør disiplene rundt Jesus om Jesus kan forklare lignelsen om ugresset i hveten.

Han forklarer hvordan åkeren er verden, de gode kornet er himmelrikets barn, mens ugresset er den ondes barn. Ugresset som englene høster inn skal kastes i ildovnen. Videre, i versene rett før vår perikope, gjentar Jesus dette i lignelsen om fiskenoten. «*Slik skal det gå ved verdens ende: Englene skal dra ut og skille de onde fra de rettferdige og kaste dem i ildovnen, der de gråter og skjærer tenner.*» (Matt 13,49-50) Kanskje har Matteus lagt disse lignelsene rett før vår perikope for å hinte om hva som vil skje med de som snur ryggen til og avviser Jesus. Når befolkningen i Nasaret avviser og tar anstøt av Jesus gir Matteus oss slik et godt innblikk i hvilken skjebne som muligens venter dem.

Etter vår perikope skriver Matteus om hvordan Herodes avliver døperen Johannes. Jesus får høre om dette og drar til et øde sted for å være alene. Likevel har en stor folkemengde samlet seg på stedet som skulle være øde. Dette står i sterk kontrast til hvordan Jesus dro hjem til Nasaret og ble avvist der. Her, ute i ødemarken, har fem tusen mennesker gått langt og uten nok mat, og Jesus må utføre et mirakel for å mette alle menneskene som har kommet for å høre hans visdom og se hans mirakler.

Synoptisk sammenligning

Matteus og Lukas hadde høyst sannsynlig evangeliet etter Markus foran seg da de skrev sine respektive evangelier. Både Matteus og Lukas har gjort redaksjonelle forandringer i teksten de kopierte fra evangeliet etter Markus ettersom de ikke er identiske. Lukas har gjort de største endringene av denne fortellingen, og har omskrevet den kraftig. Denne redaksjonelle omskrivning av Markus perikopen finner vi i Lukas 4,14-30. Perikopen vår i evangeliet etter Markus er på 137 greske ord. Matteus har først og fremst endret på teksten i evangeliet etter Markus ved å kutte bort små deler av setningene. Perikopen i evangeliet etter Matteus er 107 ord lang, og det er lett å se at denne og Markus perikopen er kopier av hverandre. Lukas har valgt en annen redaksjonell metode: Han har skrevet om hele perikopen og lagt til mye nytt som ikke står skrevet i verken evangeliene etter Markus eller Matteus. Perikopen i evangeliet etter Lukas er omtrent dobbelt så lang som i evangeliet etter Markus, hele 270 ord fordelt på 17 vers. Lukas nevner aldri yrket til Jesus eller Josef. Befolkningen omtaler Jesus kun som Josef sin sønn, men det er her også nok til at de avviser Jesus og jager ham ut av Nasaret. Hvorfor endret så Matteus og Lukas på skriften til Markus? Hva hadde de å tjene på å gjøre det? Når en leser evangeliene på gresk fremstår det ganske tydelig at Lukas behersket det greske språket bedre enn både Matteus og Markus. Kanskje skrev Lukas om deler av Markus teksten her fordi han syntes han kunne skrive det bedre, eller kanskje satt han med en annen kilde foran seg, som han så valgte å flette inn i fortellingen?

Johannes skriver rett ut at evangeliet etter Johannes er redigert for å fremme tro: «*Men disse er skrevet ned for at dere skal tro at Jesus er Messias, Guds sønn, og for at dere ved troen skal ha liv i hans navn.*» (Joh 20,31). Selv om ingen av de andre evangelieforfatterne er like eksplisitte har de også skrevet sine evangelier for å fremme troen på Jesus Kristus. En kan dermed anta at senere endringer i tekstene er gjort nettopp for å fremme tro hos leseren. Et grep som det kan virke som både Matteus og Lukas benyttet, var å redigere bort ting som gjør at vi som lesere stiller spørsmål til Jesus sin autoritet. Kanskje flere av disse redaksjonelle endringene av både Lukas og Matteus ble gjort nettopp for å fremheve viktigheten, autoriteten eller statusen til Jesus?

Når Markus og Matteus omtaler Jesus sitt hjemsted, πατρίς, er det landsbyen Nasaret de mener. Dette blir bekreftet av Lukas ettersom han nevner landsbyen Nasaret ved navn. Jesus ble født i Bethlehem, og i Matt 4,13 kan vi lese at Jesus bosetter seg ved sjøen i Kapernaum som voksen. Det er likevel Nasaret som var stedet Jesus vokste opp etter at familien vendte tilbake fra flukten til Egypt. Ifølge Matteus i Matt 2,23 var dette for å oppfylle profetien om at Jesus skulle bli kalt en nasareer, og Jesus blir nettopp kalt Jesus fra Nasaret flere ganger i alle evangeliene. Det er påfallende at Markus poengterer at disiplene fulgte med Jesus til Nasaret, mens Matteus ikke nevner dem med ett ord i vår perikope. I starten av kapittel ti i evangeliet etter Matteus sender Jesus sine tolv disipler ut for å forkynne. Noen, om ikke alle, har nok returnert til Jesus igjen, for det blir nevnt at de taler til Jesus; senest i kapittel tretten der disiplene ber Jesus om å forklare lignelsen om ugresset i åkeren. Det virker dermed sannsynlig at i iallfall noen av disiplene til Jesus ble med til Nasaret i Matteus sin fortelling også, selv om de ikke blir nevnt eksplisitt.

I begge perikopene våre taler Jesus til folket i synagogen. Matteus legger til ordet αὐτῶν, deres, etter συναγωγῆ, synagoge, og påpeker slik at synagogen er deres eller befolkningen sin. En slik påpekning av at en synagoge eies av verdslige mennesker kan kanskje ha vært ment som en motsetning til at den tilhører Gud? Gundry mener at «deres synagoge» peker til at synagogen dermed er en synagoge for «unbelieving Jews» ikke-troende jøder (Gundry 2010, s.258). Denne redaksjonelle endringen gjort av Matteus virker dermed å være gjort for å undergrave autoriteten til befolkningen i Nasaret. De som i neste vers vil ta avstand fra Jesus og hans lære, og forsøke å undergrave hans autoritet som egnet til å forkynne om Gud.

I evangeliet etter Markus står det at Jesus ventet til sabbaten før han begynte å dele av sin visdom i synagogen i Nasaret. Dette er utelatt i evangeliet etter Matteus. I evangeliet etter

Markus kan det virke som om Jesus må vente til sabbaten før folk samler seg og han får mulighet til å forkynne til en større mengde mennesker. Matteus redigerer bort at Jesus ventet til sabbaten før han begynte å undervise. Dette kan passe inn i teorien om at flere av endringen Matteus gjør er for å øke statusen til Jesus. Det at Jesus kanskje måtte vente flere dager på at folk skal samle seg før Jesus kunne tale til befolkningen fremhever ikke viktigheten av Jesus sitt budskap, snarere tvert imot.

Når Jesus underviste i synagogen, ble folket der slått av undring over Jesus sin visdom og evne til å utføre mirakler. Matthew Henry påpeker at folket visste at Jesus ikke hadde noen formell utdanning som skriftlærd (Henry 2018). Derfor var det enda underligere at han kunne tale med slik visdom. I evangeliet etter Markus spør befolkningen direkte om hvem som kan ha gitt Jesus slik visdom og slike evner. Både visdommen hans og Jesus sine evner til å utføre mirakler var bevis på hans gudommelige evner, men selv om befolkningen anerkjenner Jesus sine gudommelige evner klarer de ikke å komme til konklusjonen om at Jesus forkynner Guds ord (Henry 2018). I evangeliet etter Matteus er delen der folket spør hvor Jesus har fått kreftene sine fra redigert bort. Gundry påpeker at befolkningen anerkjenner at Jesus har krefter og at de dermed er en del av Jesus (Gundry 2010, s.25). Så der Jesus i evangeliet etter Markus blir omtalt som å ha fått tildelt sine krefter, så er de heller en del av Jesus i evangeliet etter Matteus. Dette kan også virke som en redaksjonell endring for å øke autoriteten til Jesus. Folket tror ikke Jesus er avhengig av at Gud har gitt ham krefter, men anerkjenner i stedet Jesus sin iboende kraft.

Vi får vite i Lukas 3,23 at Jesus var rundt tretti år da han begynte å forkynne. Det er ikke utenkelig at Jesus hadde levd i mange år i Nasaret før han begynte å forkynne og hadde hatt et yrke der allerede. I Markus sitt neste vers og i Matteus sine to neste slår janteloven til for fullt. Befolkningen i Nasaret kjenner Jesus igjen som en av dem. De kjenner moren hans, Maria, brødrene hans, Jakob, Josef, Simon og Judas, og søstrene hans. De gjenkjenner også hva Jesus eller faren hans, Josef, jobbet som. Jesus blir gjenkjent, og når han underviser folket hever han seg i autoritet og status over hva folket kjente han og familien hans som fra før. Janteloven sier blant annet: «Du skal ikke tro du *er* noe.» (Sandemose 1933, s.56) og «Du skal ikke tro du kan lære *oss* noe.» (Sandemose 1933, s.56). Jesus får oppleve nettopp dette på kroppen når folket avviser han fordi de kjenner han igjen, men kanskje er ikke slektskapet hans den viktigste grunnen for at de tar anstøt av ham. Folket kjenner han også igjen som en håndverker. Befolkningen visste nok dermed at Jesus ikke hadde en formell utdanning som skriftlærd (Henry 2018). Jesus var dermed ikke medlem av den skriftlærde eliten i landet. Vi

får høre senere i evangeliet at Jesus tvert imot hadde et meget negativt syn på de skriftlærde. Det kan vi lese om i evangeliet etter Matteus kapittel 23 når han irettesetter de skriftlærde: «*Ve dere, skriftlærde og fariseere, dere hyklere*» (Matt 23,13) blir gjentatt flere ganger, og Jesus kaller dem slanger og ormeyngel og henviser dem til helvete (Matt 23,33). De skriftlærde var nok ikke bare uenige i Jesus angående hva han underviste og hvordan, men også om Jesus i det hele tatt hadde rett til å undervise (Keith 2014). Befolkningen i Nasaret sitter således med et dilemma. De kjente Jesus igjen som en håndverker/en håndverkers sønn og de viste at han ikke var en av de skriftlærde. Det blir dermed både en kamp om identiteten og om autoriteten til Jesus blant tilhørerne. Markus beskriver dilemmaet tidligere i evangeliet: «*De var slått av undring over hans lære, for han lærte dem som en som hadde myndighet, og ikke som de skriftlærde.*» (Mark 1:22) Hva er Jesus sin identitet? Er Jesus en av dem? En håndverker fra Nasaret, sønn av Maria og Josef? Eller er han Messias som er kommet for å forkynne Ordet? Og hvis han ikke er Messias, hvilken autoritet har han som ikke-skriftlærd til å forkynne evangeliet? Disse identitetene blir sett på som motsetninger. Selv om folket anerkjenner Jesus sin store visdom og hans evne til å utføre mirakler, klarer de ikke komme overens med at Jesus både kan være Messias og den lille gutten som vokste opp i landsbyen deres (Henry 2018).

Matteus redigerer skriften i evangeliet etter Markus når han kopierer det. Fra å være en *tehton*, håndverker, så blir Jesus håndverkerens sønn. Det å være en håndverker, en *tehton*, var sett ned på innen den hellenistiske og romerske kulturen. Et eksempel på dette fra noen få hundre år tidligere finner vi hos den kjente forfatteren Sofokles som blant annet skrev Kong Oedipus. Sofokles sin medborger Aristoksenos omtaler faren til Sofokles, Sofillos, som en *tehton*, håndverker. I biografien Vita Sofokles nektes det for at faren var en slik *tehton*, men det innrømmes at faren kanskje hadde en del *tehton* som slaver (Bauer 1958, s.970). Dette beskriver ganske godt hvor nedverdiggende det var å bli sett på som en håndverker innen den hellenistiske og romerske kulturen. En annen årsak til at *tehton* kan ha blitt sett ned på kan være den kulturelle bakgrunnen til demokratiet i Hellas. Det var kun menn som eide eiendom som kunne stemme. Enhver bonde med en liten jordflekk ville dermed sannsynligvis være langt over en håndverker i status, ettersom håndverkeren ofte ikke eide jord og dermed ikke var stemmeberettiget. Det er debattert om jødene hadde samme negative syn på en *tehton* som den hellenistiske og romerske kulturen. Selv om Galilea var okkupert av romerne på denne tiden, var det i hovedsak jøder som bodde i Nasaret (Crossan 1991, s.16). Furfey påpeker at håndverk ble sett på som et respektabelt yrke av jødene. Crossan argumenterer derimot for

håndverkere gjennomsnittlig tjente mindre enn bønder, og derfor også hadde lavere status (Crossan 1991, s.46).

Det er også en tydelig endring i tidlig kristne avbildninger av Jesus der det går mot en mer og mer skriftlærd Jesus (Keith 2014, s.90). Jesus er blant annet avbildet med flere skriftruller senere. Dette kan tyde på en endring i de tidlige kristnes oppfattelse der Jesus gikk fra å være en ikke-skriftlærd til å være en skriftlærd over tid. Det var mer status i- og ga Jesus en økt autoritet hvis han var skriftlærd. Kanskje er det nettopp derfor Matteus redigerer skriften så det nå står at det var Jesus sin far som var en håndverker, og hvorfor Lukas går enda mer drastisk til verks i sin redigering når han skriver at Jesus leste høyt foran folket i synagogen i Nasaret? Helen Bond påpeker at Matteus sin redigering av dette verset henter til en viss forlegenhet over Jesus sitt verdslige yrke, men at det også øker sannsynligheten for at Josef trente opp Jesus i sitt yrke (Bond 2012, s.78). Det fantes ingen offentlig stønad på den tiden som tok seg av de som ikke hadde en jobb. Hvis en far ikke passet på at sønnen hans hadde et yrke han kunne brødfø seg av, var det sannsynligvis ingen andre som ville gjøre det heller. Yrker gikk dermed tradisjonelt i arv fra far til sønn, og sannsynligvis skjedde dette hos Josef og Jesus også.

Folket tar anstøt av Jesus når de kjenner igjen Jesus. Ta anstøt av betyr «irritere seg over; kjenne seg krenket av» (Språkrådet 2021, anstøt). Det er ikke den beste oversettelsen av ordet $\sigma\kappa\alpha\nu\delta\alpha\lambda\iota\zeta\omega$, skandalizo. Ordet har en undertone av å være en felle eller få noen til å falle i synd. Ordet $\sigma\kappa\alpha\nu\delta\alpha\lambda\omicron\nu$, skandalon som ligner og har den samme stammen betyr felle. Den beste oversettelsen ville dermed kanskje vært «å bli ledet inn i synd og bli forarget». Folket er dermed ikke bare forarget og tar anstøt av Jesus, men med tanke på ordvalget virker det som folket føler seg lurt av Jesus. De følte kanskje at han hadde prøvd å lure dem eller lede dem inn i synd, nesten som han satt en felle for dem? Kanskje nettopp fordi Jesus med sin visdom fremstår som en skriftlærd når han forkynner. Flere ganger i evangeliene forkynte Jesus med visdom på en slik måte at det fremsto for de som lyttet som om han nettopp var en av de skriftlærde og kunne lese Toraen (Keith 2014, s.6). Når så befolkningen kjenner han igjen og skjønner at han likevel ikke er en skriftlærd og dermed ikke har den samme autoriteten til å forkynne snur folkeopinionen seg. Fra å være undrende over Jesus sin store visdom virker det rett og slett som de blir sinte og føler seg krenket. Det blir igjen et spørsmål om Jesus sin rett og autoritet til å forkynne når han ikke er en av de skriftlærde.

Jesus svarer så at «En profet ikke blir foraktet noe annet sted enn på sitt hjemsted, blant sine slektninger og i sitt eget hus.» Når Matteus skriver ned sitatet til Jesus utelater han fra setningen «καὶ ἐν τοῖς συγγενεῦσιν αὐτοῦ» som betyr «og blant sine slektninger». Det å bli sett på som familiens sorte får, den utstøtte fra familien, er ikke noe som hever statusen til Jesus nevneverdig. Familie var viktig i en tid der en ikke kunne forvente å lene seg på staten hvis en ble syk eller gammel. Det var klanen, storfamilien, som skulle ta vare på deg. Det kan virke som det er greit for Matteus at Jesus blir avvist av folket i Nasaret, men ikke av Jesus sin egen slekt.

I Markus perikopen vår vers fem kan vi lese at Jesus ikke *kan* utføre flere mirakler i Nasaret med unntak av å helbrede noen få syke. Dette verset ser ut til å være problematisk ettersom det implisitt sier at Jesus ikke kunne gjøre flere mirakler i Nasaret grunnet befolkningens manglende tro. Jeg stilte spørsmålet tidligere om hva det var som gjorde at Jesus ikke *kunne* utføre større mirakler. Matthew Henry problematiserer det slik at selv om det virker som befolkningens manglende tro setter en begrensning for Jesus sin omnipotens, så er ikke det tilfelle. Jesus *kan* utføre mirakler og viser sin barmhjertighet ved å helbrede flere i Nasaret, men *velger* å ikke utføre andre og flere mirakler grunnet at Nasarets befolkning ikke viser seg verdige (Henry 2018).

Matteus har kanskje også sett denne underlige ordleggingen som virker som å begrense Jesus sin makt. I evangeliet etter Matteus er nettopp dette endret. I stedet for at Jesus ikke *kunne* gjøre flere mirakler, så *gjorde* han ikke flere mirakler. Det går fra å være noe Jesus ikke *kunne* gjøre til heller være et bevist valg Jesus tok.

Tekton

Det greske ordet *tekton* er helt sentralt i denne oppgaven ettersom det er det eneste ordet som blir brukt i Det nye testamentet til å beskrive yrket til Jesus. Oversettelser fra ett språk til et annet er alltid en tolkning, og det er nyanser i ord som lett kan endres eller forsvinne når en oversetter. Det er dermed blant annet viktig å se nærmere på hvordan forskjellige oversettere har valgt å oversette *tekton* ettersom oversettelsene ikke er identiske. Det er også interessant å se på hvordan ordet *tekton* er blitt brukt i Septuaginta, LXX. Evangelieforfatterne hadde kanskje hele eller deler av LXX foran seg da de skrev evangeliene, og kanskje ble de påvirket av hvordan *tekton* ble brukt i denne teksten?

Ordbøker

Når Markus beskriver yrket til Jesus i vers tre og Matteus beskriver yrket til Josef i vers femtifem bruker de ordet *tekton*. Hva betyr så *tekton*? *Tekton* er i norske bibeloversettelser som oftest blitt oversatt til tømmermann. Det Norske Bibelselskap oversatte dette til tømmermannen i 1930, 1978/85 og i 2011 utgavene sine av Bibelen. King James 1611 utgaven oversatte *tekton* til *carpenter* som betyr både tømmermann og snekker. Før reformasjonen kan vi se i eldre bibler at oversettelsen av ordet *tekton* ikke var lik. Campbell skriver at både den Anglosaksiske bibeloversettelsen fra 995 e.Kr. og John Wycliffes bibeloversettelse fra rundt 1395 e.kr oversetter *tekton* til smed. William Tyndale sin bibeloversettelse fra 1526 e.Kr. oversetter derimot *tekton* til *carpenter*. Det var først etter William Tyndale kom ut med sin utgave at bibeloversettelsene i de europeiske landene konsekvent oversatte *tekton* til snekker/tømmer (Campbell 2005, s.519). Det var ikke fullstendig overenstemmelse om yrket til Jesus blant de tidligste kirkefedrene heller, og flere av dem har omtalt Jesus som en murer eller en smed (Brown 1975, s.279).

Det er verdt å legge merke til at forskjellige ordbøker skriver *tekton* forskjellig. Noen skriver ordet med Kappa, τέκτων og andre bruke i stedet Khi, τέχτων. Flere andre ordbøker og ordboksamlinger har ikke med ordet i det hele tatt. Hvorfor ordet blir nedprioritert i flere ordbøker er uvisst. Kanskje har yrket til Jesus som *carpenter*/tømmermann blitt så indoktrinert de siste fem hundre årene at de ikke har trodde det var verdt å oversette? Kanskje Jesus sitt jordiske liv som voksen ikke fremsto som like betydningsfullt før han begynte å forkynne? Eller kanskje det bare var et sammentreff at flere ordbøker nedprioriterte nettopp dette ordet? Da jeg skulle velge hvilke ordbøker jeg skulle ta med under stilte jeg fire krav. De skulle være ved HumSam-bibliotekets teologiske avdeling. De skulle enten være gresk-

norske eller gresk-engelske ordbøker, og de skulle prioritere Det nye testamentet gresk. Det var flere gresk-tyske ordbøker tilgjengelig, men dessverre er ikke mine tyskkunnskaper gode nok til å kunne dra nytte av disse. Ordbøkene måtte naturlig nok også inneholde ordet *tekton*, enten skrevet som τέκτων eller τέκτων.

Walter Bauer

Bauer oversetter *tekton* i sin ordbok til «carpenter, wood-worker, builder» (Bauer 1958, s.970). på norsk «snekker/tømrer, treverksarbeider, bygger/bygningsarbeider». Bauer legger vekt på treverk aspektet i sin oversettelse når han fremhever snekker/tømrer og treverksarbeider, men åpner litt for at en *tekton* kan ha jobbet med andre materialer siden han legger til bygger/bygningsarbeider på slutten.

Johannes Louw og Eugene Nida

Louw og Nida oversetter ordet til «builder, carpenter» (Nida 1989, s.520), på norsk «bygger/bygningsarbeider, snekker/tømrer». De legger mer vekt på bygningsarbeider aspektet av ordet fremfor treverksdelen ved å sette snekker/tømrer sist. De presiserer også i sin ordbok at en *tekton* er en som bruker både treverk, stein og metall til å bygge bygninger. «Det er all grunn til å tro at i bibelske tider så var en som ble ansett som en τέκτων dyktig til å bruke treverk og stein og muligens metall.» (Nida 1989, s.520).

Frederick William Danker

Det står på forsiden av Danke sin bok at ordboken hans er basert på Walter Bauer sin ordbok. Likevel har han en annen formening om ordet *tekton* enn Bauer. Danker oversetter τέκτων til «one who constructs, builder, carpenter» (Danker 2000, s.995). Her har Danker endret rekkefølgen fra Bauer sin oversettelse og på lik linje med Louw og Nida lagt vekt på bygningsarbeideraspektet av ordet fremfor at det har å gjøre med trearbeider. Danke påpeker også at det er en forskjell mellom ordene τέκτων og τέκτων. Ifølge Danke betyr τέκτων «worker in stone» (Danker 2000, s.995). Etersom det er τέκτων med Kappa som blir brukt av både Markus og Matteus i sine evangelier betyr det at Jesus og Josef må ha vært murere ifølge Danke.

Horst Balz og Gerhard Schneider

Balz og Schneider oversetter *tekton* til «(building) worker, carpenter» og «one who makes, produces» (Schneider 1993, s.342). Altså en bygningsarbeider eller en tømrer. Balz og Schneider legger vekt på bygging av bygninger aspektet av *tekton* og utelukker delvis at Jesus var en snekker.

Colin Brown

Ifølge Brown sin ordbok er den beste oversettelsen av *tekton* «builder» (Brown 1975, s.279). Med det mener han en person som bygger større konstruksjoner enten i treverk, stein eller metall. Brown har gått bort fra ordet *carpenter* i sin oversettelse. Han anerkjenner at *tekton* blir oversatt til snekker/tømrer i de fleste bibler, men ifølge han er det mer sannsynlig at Jesus jobbet med flere materialer som både stein og treverk. Colin påpeker at ordet ἀρχιτέκτων, *architekton*, brukes til å omtale en mesterbygger (Brown 1975, s.279). Dette er ordet vår tids arkitekt kommer fra. Paulus bruker nettopp dette ordet til å omtale seg selv som grunnlegger av den korintiske menigheten i hans første brev til korinterne (1 Kor 3,10). *Architekton* kan oversettes til byggmester eller vis bygger. I motsetning blir dermed *tekton* heller en bygningsarbeider.

Etter å ha gått gjennom disse fem forskjellige ordbøkene som omtaler ordet *tekton* er det tydelig at det ikke er helt konsensus angående den beste oversettelsen av ordet. Alle ordbøkene er enige om noen ting, blant annet at ordet har noe med å bygge, og de påpeker at en *tekton* jobbet med flere forskjellige materialer som treverk, stein og metall. Det virker som en i senere tid, etter at Walter Bauer skrev sin ordbok, har valgt å vektlegge bygningsarbeider aspektet ved *tekton* mer fremfor snekker eller tømrer. Danke går så langt som å skrive at hvis en skriver τέκτων med Kappa i motsetning til Khi så betyr det en som jobbet med stein.

Snekker har store svakheter som oversettelse av *tekton*. Selv om den engelske ordet *carpenter* gjerne blir oversatt til snekker kan *carpenter* også bety tømrer. En snekker jobber primært med mindre gjenstander og ikke store konstruksjoner som byggverk. Vi mister dermed hele nyansen i ordet *tekton* som omhandler bygging av større byggverk.

Steinhogger har også store svakheter som oversettelse av *tekton*. En steinhogger jobber primært med å utvinne og bearbeide stein, og ikke å bruke de bearbeidede steinene til å bygge. På lik linje med snekker er steinhogger også et ett materialet yrket.

Tømrer, som er den vanligst norske bibeloversettelsen, virker heller ikke å være den beste oversettelsen her basert på ordbøkene vi har sett over. En tømrer jobber gjerne kun med treverk, og ingen av ordbøkene over sier at *tekton* betyr en som jobbet eksklusivt med treverk, heller tvert imot. Flere av oversetterne bruker tømrer/snekker (*carpenter*), men både Danke og Brown har i stor grad gått bort fra denne oversettelsen.

Murer virker å være en bedre oversettelse enn tømmer, men likevel har denne også svakheter. Fire av de fem ordbøkene påpeker at en *tekton* jobbet med flere materialer, mens kun Danke mente at en *tekton* med Kappa jobbet hovedsakelig med stein slik en murer gjør.

Håndverker kan være en god oversettelse ettersom ordet ikke spesifiserer hvilket materiale som blir brukt, men svakheten er at den ikke får frem bygnings-nyansen som ligger i ordet *tekton*.

Bygger kan være en grei oversettelse, men den har nyanser som henter til at en leder et større byggeprosjekt. Bygger brukes like ofte på norsk om et firma eller en institusjon og henter dermed til at personen er en byggmester og ansvarlig for større konstruksjoner og koordinerende og administrative oppgaver. *Architekton* er det greske ordet for byggmester, mesterbygger eller vis bygger. En vis bygger eller en mesterbygger, *architekton*, hadde naturligvis noe høyere status enn en vanlig *tekton*, bygger. Når vi ser på utlegningene i perikopene over og hvordan Matteus virker opptatt av å løfte statusen til Jesus i sine evangelier, så virker det lite sannsynlig at Matteus ikke ville brukt ordet *architekton* om Josef hvis Josef og Jesus kom fra en slekt med mesterbyggere.

Bygningsarbeider blir dermed den norske oversettelsen jeg mener at treffer best når en vektlegger alle de fem ordbøkene over. Begrunnelsen er at en bygningsarbeider kan jobbe med flere forskjellige materialer i motsetning til en tømmer eller murer. Samtidig får vi løftet frem nyansen i ordet *tekton* som omhandler hvordan en jobbet med å bygge konstruksjoner som bygninger. Svakheten til ordet bygningsarbeider er at det er et relativt nytt ord og ikke et ord som en lett forbinder med eldre yrker.

Septuaginta - LXX

Septuaginta, LXX, har sitt navn fra myten om dens opprinnelse. Ifølge legenden gikk seks av de jødiske høyesteprestene fra hver av de tolv jødiske stammene sammen om å oversette de fem mosebøkene til gresk. De brukte 72 dager på å fullføre verket, akkurat like mange dager som det var høyesteprester. Verket fikk så navnet Septuaginta, som betyr sytti. Dette forkortes til LXX som også betyr sytti i det romerske tallsystemet. Senere ble resten av de jødiske religiøse bøkene også oversatt og lagt til LXX. Verket ble sannsynligvis fullført rundt to hundre år f.Kr. Evangelieforfatterne hadde trolig tilgang til en kopi eller deler av teksten til LXX da de skrev sine respektive evangelier, for det er LXX de referer til når de siterer Det gamle testamentet. Alle evangelieforfatterne behersket gresk, ettersom evangeliene er skrevet på gresk, men det er langt fra sikkert at alle forfatterne behersket hebraisk (Ehrman 2004, s.34).

τέκτων blir brukt ti ganger i LXX. I Første Samuelsbok, Første Kongebok, de deuterokanoniske bøkene Visdommens bok og Sirak, Hosea, og hele fem ganger i Jesaja. Det er det hebraiske ordet שרָטָן, *charash*, som er blitt oversatt til *tekton* i LXX. *Charash* kan oversettes til norsk som graverer eller håndverkskunstner. I versene under har jeg lagt ved en engelsk oversettelse av LXX. Jeg har valgt å bare ta med de versene med ordet *tekton* som finnes i både LXX og i Det gamle testamentet.

Første Samuels bok 13,19 καὶ τέκτων σιδήρου οὐχ εὕρισκετο ἐν πάσῃ γῆ Ἰσραὴλ ὅτι εἶπον οἱ ἀλλόφυλοι μὴ ποιήσωσιν οἱ Εβραῖοι ῥομφαίαν καὶ δόρυ

«And there was not found a smith in all the land of Israel, for the Philistines said, Lest the Hebrews make themselves sword or spear. »

Tekton er her oversatt til smed. Dette er fordi σιδήρου, ordet etter *tekton*, betyr jern. Det spesifiseres dermed at håndverkeren jobbet med jern og at personen dermed var en smed. Første Samuels bok omtales som Første Kongebok i LXX, men jeg har valgt å bruke den vanlige referansen til bibelverset.

Første Kongebok 7,14 υἷὸν γυναικὸς χήρας καὶ οὗτος ἀπὸ τῆς φυλῆς Νεφθαλι καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἀνὴρ Τύριος τέκτων χαλκοῦ καὶ πεπληρωμένος τῆς τέχνης καὶ συνέσεως καὶ ἐπιγνώσεως τοῦ ποιεῖν πᾶν ἔργον ἐν χαλκῷ καὶ εἰσήχθη πρὸς τὸν βασιλέα Σαλωμων καὶ ἐποίησεν πάντα τὰ ἔργα

«the son of a widow woman; and he *was* of the tribe of Nephtholim, and his father *was* a Tyrian; a worker in brass, and accomplished in art and skill and knowledge to work every work in brass: and he was brought in to king Solomon, and he wrought all the works.»

Det er verdt å legge merke til at LXX marker versene noe forskjellig. Tredje Kongebok 7,2 i LXX er Første Kongebok 7,14 i nyere bibeloversettelser.

Tekton er her oversatt til messingshåndverker, «*worker in brass.*» Ordet χαλκοῦ kommer rett etter *tekton* og betyr messing eller kobber. Materialet personen jobber med blir dermed her spesifisert tydelig. Messing- eller kobbersmed er kanskje en bedre oversettelse enn messingshåndverker.

Hosea 8,6 ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ αὐτὸ τέκτων ἐποίησεν καὶ οὐ θεὸς ἐστὶν διότι πλανῶν ἦν ὁ μόσχος σου Σαμάρεια

«Whereas the workman made it, and it is not God; wherefore thy calf, Samaria, was a deceiver;»

Tekton er ikke spesifisert i dette verset. Samaria-kalven er høyst sannsynlig en referanse til gullkalven fra Andre Mosebok kapittel 32, den folket lagde mens Moses var på fjellet og mottok steintavlene fra Gud. I kontekst av dette er nok *tekton* her en smed eller kanskje en gullsmed.

Jesaja 40,19-20 μὴ εἰκόνα ἐποίησεν τέκτων ἢ χρυσοχόος χωνεύσας χρυσίον περιεχρύσωσεν αὐτόν ὁμοίωμα κατεσκεύασεν αὐτόν

20 ξύλον γὰρ ἄσηπτον ἐκλέγεται τέκτων καὶ σοφῶς ζητεῖ πῶς στήσει αὐτοῦ εἰκόνα καὶ ἵνα μὴ σαλεύηται

«**19** Has not the artificer made an image, or the goldsmith having melted gold, gilt it over, *and* made it a similitude. **20** For the artificer chooses out a wood that will not rot, and will wisely enquire how he shall set up his image, and *that so* that it should not be moved.»

Tekton brukes i vers nitten kun i første del av setningen og oversettes til *artificer*, en dyktig håndverker. Det er verdt å legge merke til at det her brukes et annet ord enn *tekton* for gullsmid i LXX, nemlig χρυσοχόος.

Det er dermed ikke spesifisert tydelig hvilket materiale *tekton* bruker her, men ettersom det skal forgylles med gull etterpå er det ikke utenkelig at det er et materiale som tåler varmen. I vers tjue er *tekton* definert implisitt som snekker ved at håndverkeren her jobber med treverk. Kanskje henviser dette tilbake til vers nitten og *tekton* er også en snekker der? Det er også mulig at vers tjue omtaler et nytt idol.

Jesaja 41,7 ἰσχυσεν ἀνὴρ τέκτων καὶ χαλκεὺς τύπτων σφύρη ἅμα ἐλαύνων ποτὲ μὲν ἐρεῖ σύμβλημα καλόν ἐστιν ἰσχύρωσαν αὐτὰ ἐν ἥλοις θήσουσιν αὐτὰ καὶ οὐ κινηθήσονται
«The artificer has become strong, and the coppersmith that smites with the hammer, and forges also: sometimes he will say, It is a piece well joined: they have fastened them with nails; they will fix them, and they shall not be moved.»

I Første kongebok 7,14 ble *tekton* brukt om en kobbersmed, men her brukes det greske ordet χαλκεὺς som betyr kobbersmed eller metalsmed. Det er ikke direkte spesifisert hvilket materiale *tekton* bruker i dette verset. Siste del av verset omtaler kobbersmeden som skryter av arbeidet som blir utført, sannsynligvis arbeidet gjort av *tekton*. Ut ifra verset over og nærtteksten er det sannsynlig at personen jobbet med enten metall eller treverk. Det er noe mer sannsynlig at det er en snekker ettersom nagler oftest ble brukt til treverk på denne tiden.

Jesaja 44,12-13 ὅτι ὄξυνεν τέκτων σίδηρον σκεπάρνω εἰργάσατο αὐτὸ καὶ ἐν τερέτρῳ ἔτρησεν αὐτὸ εἰργάσατο αὐτὸ ἐν τῷ βραχίονι τῆς ἰσχύος αὐτοῦ καὶ πεινάσει καὶ ἀσθενήσει καὶ οὐ μὴ πῖν ὕδωρ ἐκλεξάμενος

13 τέκτων ξύλον ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέτρῳ καὶ ἐν κόλλῃ ἐρρύθμισεν αὐτὸ ἐποίησεν αὐτὸ ὡς μορφήν ἀνδρὸς καὶ ὡς ὠραιότητα ἀνθρώπου στήσαι αὐτὸ ἐν οἴκῳ

12 «For the artificer sharpens the iron; he fashions *the idol* with an axe, and fixes it with an awl, and fashions it with the strength of his arm: and he will be hungry and weak, and will drink no water **13** The artificer having chosen a piece of wood, marks it out with a rule, and first it with glue, and makes it as the form of a man, and as the beauty of a man, to set it up in the house. »

I vers tolv kommer ordet σίδηρον som betyr jern rett etter *tekton*. Det er likevel sannsynligvis ikke snakk om en smed slik i Første Samuels bok 13,19. Her brukes σίδηρον for å beskrive jernet på øksen som håndverkeren må slipe. Håndverkeren lager så et idol med øksen sin. I vers tretten kommer ordet ξύλον, som betyr treverk, rett etter *tekton*. Det er likevel sannsynligvis ikke en direkte spesifisering av *tekton*, men heller det trestykket håndverkeren velger. Det er likevel helt tydelig gjennom dette ordet at *tekton* her er en snekker.

I de åtte versene over ble det flere ganger brukt et ekstra ord for å definere hvilket materiale en *tekton* jobbet med. Dette ble brukt først og fremst når håndverkeren jobbet med jern eller kobber, og ikke når personen jobbet med treverk. Det som er spesielt interessant med disse oversettelsene er at *tekton* her først og fremst blir brukt om en dyktig håndverker innen sitt felt og ikke nødvendigvis en som bygger hus eller større konstruksjoner. Gullkalven som blir omtalt i flere av versene er ikke nødvendigvis en stor konstruksjon. Hiram fra Tyros som støpte Salomos kobbersøyler jobber naturlig nok med en stor konstruksjon. Bygningsarbeider er nok således ikke den beste oversettelsen med tanke på hvilken kontekst *tekton* er brukt i versene over. Håndverker er nok en dermed bedre generell oversettelse, men med spesifiseringen smed, snekker, kobbersmed eller tilsvarende når teksten tydelig spesifiserer hvilket materiale håndverkeren brukte. I versene over er det en *tekton* som lager idoler og gullkalven. Kanskje kan dette også ha vært medvirkende i avgjørelsen til evangelieforfatterne som redigerte bort eller distanserte Jesus fra yrket *tekton*? Å bli forbundet med de som lagde falske idoler er kanskje ikke like heldig for en profet?

Hvis en antar at Markus og Matteus satt med LXX foran seg da de skrev sine evangelier og at de brukte betydningen av *tekton* slik den er brukt i LXX gir det oss et annet innblikk i hva de mente i sine vers. Her mister vi i stor grad bygningsaspektet til *tekton*. Bygger eller bygningsarbeider er dermed ikke gode oversettelser her. Smed eller snekker er heller ikke gode nok oversettelser ettersom en *tekton* jobbet med flere forskjellige materialer ut ifra konteksten. Materialene som er klart definert er jern, kobber/messing og treverk. Stein er ikke omtalt direkte, men utelukkes heller ikke. En bedre oversettelse blir da kanskje en dyktig håndverker.

Intertekstuelle ekko

Hadde andre tidlige kristne forfattere forestillinger om det verdslige yrket til Jesus? Tekstene vi finner i Det nye testamentet er langt fra de eneste kristne tekstene fra de første århundrene som beskriver Jesus. Flere av de andre kristne tekstene har også beskrevet yrket til Jesus og/eller Josef, og flere har også utdypet dette. Jeg har valgt ut tre tekster fra det andre århundre som alle beskriver dette; Jakobs protevangelium, Thomas barndomsevangelium og Justin Martyrs Dialog med Trypho.

Jakobs protevangelium

Jakobs protevangelium har flere navn og gikk også under navnet «Marias fødsel, Jakobs åpenbaring.» I løpet av det 16-århundre fikk det latinske navnet «Protevangelium Jacobi» stort gjennomslag og det er også kjent på norsk som Jakobs protevangelium. Evangeliet ble først antatt å ha blitt skrevet i løpet av det femte århundre, men nyere forskning viser at det sannsynligvis er skrevet mye tidligere. Sannsynligvis ble det skrevet allerede i løpet av det andre århundre (Moxnes 2001, s. XLIX).

Jakobs protevangelium er en av de apokryfe barndomsevangeliene. Hovedpersonen er Maria og teksten starter med en mirakuløs unnfangelse av Maria. Tekstens implisitte forfatter er Jakob, broren til Jesus, men det er meget usannsynlig at Jakob faktisk skrev teksten ettersom han allerede ville ha vært død i over hundre år da teksten sannsynligvis ble skrevet.

Det er to passasjer i teksten som omtaler yrket til Josef. I slutten av kapittel ti sier den eldre enkemannen Josef til den tolv år gamle Maria: «Maria, jeg har fått deg fra Herrens tempel, og nå forlater jeg deg hjemme hos meg selv. Jeg reiser bort for å bygge hus, men jeg kommer tilbake til deg. Herren vil passe på deg.» (Moxnes 2001, s.143).

Her beskriver Josef at han «...reiser bort for å bygge hus.» Dette er ikke et hus til seg selv eller Maria, for Maria blir forlatt hjemme i huset til Josef. Det virker dermed sannsynlig at Josef dro ut for å bygge hus for noen andre. Yrket til Josef blir dermed her en husbygger ettersom jobben hans er å bygge hus for andre.

I begynnelsen av kapittel tretten beskrives yrket til Josef indirekte igjen. Maria er gravid med Jesus, og Josef kommer hjem og blir forferdet over at hun er gravid. «Hun var i den sjette måned da Josef en dag vendte tilbake fra sine byggearbeider.» (Moxnes 2001, s.146).

Her får vi igjen vite at Josef jobber med å bygge større konstruksjoner. En person som utfører byggearbeid omtales gjerne som en bygningsarbeider. Jakobs protevangelium omtaler slik

indirekte arbeidet til Josef som en som bygde hus. Yrket hans med moderne norsk ord ville dermed sannsynligvis vært en bygningsarbeider eller byggmester.

Thomas barndomsevangelium

Thomas barndomsevangelium ble også sannsynligvis skrevet mot slutten av det andre århundre (Moxnes 2001, s. LV). Den første utgaven ble sannsynligvis skrevet på gresk eller syrisk, men vi har ingen manuskripter fra den tiden tilgjengelig i dag. De tidligste manuskriptene vi har tilgjengelig i dag er fra det femte eller sjette århundre. Manuskriptene vi har er på flere språk, blant annet slavisk, latin, gresk, syrisk og arameisk (Gero 1971, s.48).

Kapittel tretten i Thomas barndomsevangelium handler om Jesus som gjør et snekkerunder. Josef skal lage en seng til en rik mann, men en av plankene, en tverrstolpe, viser seg å ha blitt for kort. Jesus utfører så et mirakel for Josef og gjør de to tverrstolpene like lange så Josef kan fullføre sengen. «*Faren til Jesus var tømmermann, og på den tiden laget han ploger og åk. En rik mann gav ham i oppdrag å snekre en seng.*» (Moxnes 2001, s.171). Ettersom vi ikke har det opprinnelige manuskriptet, og spesielt siden kanskje det opprinnelig ble skrevet på syrisk, er det ikke mulig å vite sikkert om ordet *tehton* ble brukt originalt om yrket til Josef. Det viktigste i disse setningene blir dermed spesifiseringen av hva faren til Jesus lagde, nemlig ploger, åk og senger. Hvis Josef lagde ploger, åk og senger blir yrket hans da snekker, ikke tømmer eller tømmermann som det er oversatt til her. Teksten tyder også på at Jesus gikk i lære hos sin far, Josef, for å lære yrket hans.

Justin Martyr: Dialog med Trypho

Justin Martyr var en tidlig kristen forfatter. Han skrev teksten «Dialog med Trypho» rundt 160-165 e.Kr og det er den lengste teksten vi har om det kristne samfunnet og deres tro fra denne tiden. Dette er «den eldste bevarte nedskrevne dialogen mellom en kristen og en jøde.» (Dulk 2018, s.1). Justin Martyrs dialog har hatt stor innflytelse på hvordan kristendommen ble samlet, og et ord som går igjen hele ti ganger i dialogen er *αἵρεσις*, kjetteri. Alain Le Boulluec peker til Justin Martyr med sin tekst som selve grunnleggeren for kristent kjetteri (Dulk 2018, s.2). Trypho, som er jøden, og Justin, som er den kristne, har en dialog der Justin informerer Trypho om Jesus Kristus.

Justin Martyr. Dialogue with Trypho kapittel 88:

«*And when Jesus came to John, being, as was supposed, the son of Joseph the carpenter,*

making but a mean and inglorious appearance, as the scriptures had foretold, and being supposed to be a carpenter himself; (for during his abode upon earth he worked at the trade of a carpenter, and made ploughs and yokes; hereby teaching us what are the marks and badges of justice and righteousness, and that we should, while we continue in this life, be active and industrious)...” (Brown 1755, s.65)

Justin Martyr sin tekst er en av de få tekstene som nevner eksplisitt at Jesus og Josef hadde samme verdslige yrke. Dette er i stor grad underforstått i andre tekster, men her poengteres det spesielt. I den greske teksten står det at Josef lagde *ἀροτρα καὶ ζυγά*, ploger og bæreak (Danker 2000, s.995). Justin Martyr beskriver slik i sin tekst Jesus som en snekker.

Intertekstuelt sammendrag

Ser vi på de tre tekstene over er det påfallende at både Thomas evangeliet og Justin Martyr sin dialog er så spesifikke når de omtaler hva Josef jobbet med å lage. Begge skriver at han lagde ploger og bæreak. Etersom de er så spesifikke og bruker nøyaktig de samme ordene er det ikke utenkelig at den ene forfatteren satt med manuskriptet til den andre foran seg da han skrev sin tekst. Hvis dette er tilfelle er det mest sannsynlig at forfatteren av Thomas barndomsevangelium hadde Dialogen med Trypho foran seg, ettersom Thomas barndomsevangelium mest sannsynlig ble skrevet etter Justin Martyrs tekst.

Jakobs protevangelium omtaler derimot Josef indirekte som en bygningsarbeider eller kanskje en husbygger. Det er usikkert hvorfor forfatterne av disse tekstene beskriver yrket til Jesus og/eller Josef helt forskjellig. Kristendommen spredte seg relativt raskt i Romerriket og omegn i løpet av de første to århundrene. Kanskje representerer de ulike muntlige tradisjoner i forskjellige menigheter? Kanskje stammer det fra tvetydigheten til ordet *tekton*? Det er i hvert fall helt tydelig at det ikke var en enighet blant de tidligste kristne forfatterne om hva yrket til Jesus og Josef faktisk var. Jobbet han med å lage hus? Eller var han en snekker som lagde redskaper og møbler?

Arkeologi og tidshistorisk informasjon

Bygninger på Jesus sin tid.

Arkeologiske funn fra Nasaret tyder på at bygningene der ble bygd i stein. På begynnelsen av 1900-tallet ble det funnet rester av en tidligere bygning under klosteret til Søstrene fra Nasaret. Arkeologi professoren Ken Dark kommer i sin artikkel frem til at denne bygningen sannsynligvis var et steinhus fra det første århundre. Det fremstår som et vanlig steinhus og plantegningen minner om flere andre hus fra eksempelvis Kapernaum. Nederste del av huset ser ut til å være delvis gravd ut i kalkstein, med murvegger av naturstein. Det ble ikke funnet noen taksteinrester, så angivelig var taket laget av blant annet treverk (Dark 2012, s.50-53).

Beskrivelsen fra Det gamle testamentet av hvordan vanlige hus var bygget ser ut til å stemme med disse arkeologiske funnene. I tredje mosebok beskriver Herren til Moses og Aron hva folket skal gjøre hvis steinene huset deres er laget av blir angrepet av sopp. 3 Mos 14,41-42,45: *«De skal skrape huset ned innvendig, helt rundt, og murpussen som er skrapet av, skal kastes utenfor byen, på et urent sted. 42 Så skal en ta andre steiner og sette inn i stedet for de gamle og ta ny mørtel og pusse huset med.»* «45 Huset skal rives ned, både steinene, treverket og all murpussen, og føres utenfor byen til et urent sted.» Her beskrives det også at jødiske hus først og fremst var bygd med stein, men også med noe treverk.

Arkeologiske utgravinger i Kapernaum tyder også på at husene ble bygd av stein og at veggene ble pusset. Her fant arkeologer rester av et hus fra Jesus sin tid som kan ha vært disippelen Peter sitt hus. Veggene i dette huset er bygget av stein som i senere tid er pusset. Veggene i dette huset var nok ikke tykke nok til å kunne bære vekten av en etasje til eller steintak. McRay konkludere dermed med at taket på dette huset sannsynligvis var laget av grener dekket med jord (McRay 1991, s.164).

Nasaret var et relativt trerikt område sammenlignet med andre steder i Galilea, men sannsynligheten for å finne lange tømmerstokker på tre meter eller lengre var meget liten (Dark 2012, s.50). Utgravinger av Nasaret gjort av Bagatti viser at Nasaret på Jesus sin tid var en landbrukslandsby med blant annet mange vinpresser, olivenpresser, og grotter brukt som kornsiloer (McRay 1991, s.157). Det var nok mange oliventrær i nærheten av Nasaret, men dette er et treslag som ikke egner seg spesielt godt for å bygge trehus. Oliventrær vokser både for sakte og de produserer verdifulle oliven.

Det var nok dermed dyrere og vanskeligere å bygge hus i tømmer enn i stein på Jesus sin tid. Stein var relativt lett tilgjengelig i forhold til tømmer, og tradisjonen ser også ut til å være å bygge hus hovedsakelig i stein.

Sepphoris

Sepphoris var den største byen i nærheten av Nasaret med hele to bymurer og antagelig rundt 30.000 innbyggere (Crossan 1991, s.19). Den lå bare rundt fem kilometer nord for Nasaret (Finegan 1992, s.43). Sepphoris var i hovedsak en jødisk by frem til år 70 e.Kr. Vi kan anta dette ettersom det ikke er funnet noen rester av griser i avfallet til byen før etter denne tiden. Myntene laget i Sepphoris på denne tiden hadde heller ikke bilde av keiseren på seg eller andre guder, slik det var vanlig i Romerriket. Statuer av eller templer til andre guder er heller ikke funnet fra denne tiden (Powell 2009, s.136-137).

Byer har en tendens til å tilrettelegge for mindre landsbyer og tettsteder rundt seg, nærmest som satellitter av småbyer rundt en større by. Sepphoris var ikke en av de største byene i Galilea. Scythopolis var den største byen i området med Sepphoris og Tiberias som mindre byer i nærheten. Kapernaum var en town, eller en småby. Nasaret var nok ikke mer enn en liten landsby utenfor Sepphoris (Crossan 1991, s.17). Bond mener at det sannsynligvis ikke bodde flere enn 400 mennesker i Nasaret da Jesus levde (Bond 2012, s.78). Det er dermed sannsynlig at flere av landsbybeboerne fra Nasaret dro de få kilometerne inn til «storbyen» Sepphoris for å selge varer og kanskje kjøpe ting en ikke klarte å lage selv i Nasaret. Helen Bond påpeker at det trolig ikke var nok arbeid for Josef som *tekton* i Nasaret til å fø familien sin. Sannsynligvis måtte han dra inn til Sepphoris for å få mer jobb (Bond 2012, s.78).

Sepphoris var hovedsete for et opprør etter at Herodes den Store døde i år 4 f.Kr. Prokonsulen av Syria, Quinctilius Varus, angrep Sepphoris, solgte mange av innbyggerne som slaver og jevnet store deler av byen med jorden. Den nye landsfyrsten over Galilea og Perea, Herodes Antipas, begynte gjenoppbyggingen av Sepphoris allerede neste år, i år 3.f.Kr. Han døypte om Sepphoris til Autocratoris, gjorde byen til sin hovedstad og ønsket å gjøre byen til en pryd for hele Galilea (Crossan 1991, s.17-18).

Denne gjenoppbyggingen av Sepphoris vil naturlig nok ha skapt mange arbeidsplasser for bygningsarbeidere både i og rundt Sepphoris. Det tar mange år å gjenoppbygge en by som er ødelagt av krig, spesielt når byen skal bli bygget opp igjen finere og bedre enn den var opprinnelig. Hvis Josef var en murer eller bygningsarbeider hadde han nok garantert kunnet få jobb i Sepphoris, bare knappe fem km unna Nasaret.

Steinbrudd

Dr. David Amit fant i desember 2001 et gammelt steinbrudd, Einot Amitai, like ved Nasaret. Her ble det ikke bare utvunnet stein, men det var også et verksted her for å lage krukker, potter og vannkar av kalkstein. Disse var ettertraktet av jødene ettersom det ble antatt at stein ikke ble «urent» etter bruk. Disse kalksteinkrukkene var meget populære i det første århundre (Adler 2018, s.2-3). Dette bekreftes i evangeliet etter John i kapittel 2 vers 6: «*Det sto seks vannkar av stein der, slike som brukes i jødernes rensesskikker. Hvert av dem rommet to eller tre anker.*» Det er ikke usannsynlig at nettopp dette steinbruddet var i bruk på Jesu tid.

Ser vi de arkeologiske funnene over som en helhet ser vi at bygningene på Jesus sin tid først og fremst var bygget i stein. Noen grener/tømmer ble nok brukt sammen med jord for å lage tak. Sepphoris måtte bli gjenoppbygd fra år 3 f.Kr og sannsynligvis i flere tiår etterpå. Dette var en by hovedsakelig bygd av stein og skulle fremstå som en pryd for hele Galilea. Byen er også beskrevet som å ha to bymurer som naturlig nok også ville vært bygd i stein. Det var vanskelig å få tak i lange nok tømmerstokker til å lage hus, mens stein var lett tilgjengelig. Jødene i Galilea hadde ikke bare kunnskapen for hvordan de skulle utvinne og lage hus av stein, men vi kan se tilbake til tredje mosebok at det også virker som å ha vært en tradisjon for å bygge hus i stein. Campbell påpeker i sin artikkel at bygninger i Europa hovedsakelig ble bygd av treverk, og da er det lett å anta at bygninger andre steder i verden ble laget på samme måte (Campbell 2005, s.19). Bibeloversettere kan dermed ha antatt at husene i Nasaret ble bygd på samme måte som i for eksempel England, Tyskland, Frankrike eller Norge da de oversatte bibelen. Hvis dette er tilfelle kan oversettelsen som burde ha vært en murer eller bygningsarbeider blitt til en tømmermann, nettopp på grunn av oversetteren verken hadde tilgang til arkeologisk informasjon eller besøkt Galilea for selv å se husene der.

3. Oppsummering

Hvilke forestillinger var det så om yrket til Jesus? Var han en tømmermann, slik det står i den norske bibeloversettelsen?

Eksegese

Går vi til Det nye testamentet kan vi lese i evangeliet etter Markus at Jesus var en *tekton*. I evangeliet etter Matteus får vi bare vite at faren til Jesus, Josef, var en *tekton*. En *tekton* var sett ned på i den hellenistiske og romerske kulturen og det er liten grunn for å anta at det ble tatt med av noen annen grunn enn at det var yrket hans. Hvorfor endret Matteus på dette så han omtaler Jesus som sønn av en *tekton* i sin tekst, og hvorfor utelot Lukas det fullstendig? En kan anta at Matteus ikke så på det som den store endringen ettersom det var vanlig at en far lærte opp sin sønn i sitt yrke. Likevel, som jeg har prøvd å vise i eksegesen, kan det virke som Matteus bevisst redigerte teksten til Markus for å øke statusen til Jesus i øynene til de han ønsket å konvertere. Matteus ønsket kanskje å løfte statusen til Jesus noe ved å omtale han som en sønn av en *tekton* istedenfor at han var en *tekton* selv. Det kan virke som Lukas hadde samme idéen om status, men gikk ett hakk lengre enn Matteus ved å ekskludere ordet fullstendig. Det vi kan anta som sannsynlig når vi leser både evangeliene etter Matteus og Markus er at Jesus og Josef hadde samme verdslige yrke. Det var vanlig på tiden å bli opplært av sin far i et yrke og Matteus sin redigering av teksten virker som en mindre endring hvis det var implisitt at en sønn arvet sin fars yrke på denne tiden.

Felles for Matteus og Markus er at de ikke spesifiserer hvilket materiale Jesus eller Josef jobbet med som en *tekton*. Kanskje den lave statusen til en *tekton* var en bidragsytende grunn til at Markus ikke spesifiserer hva Jesus lagde som en *tekton*? Var det lavstatus nok å skrive at Jesus hadde det som sitt verdslige yrke og at det derfor ikke var verdt ytterligere fokus?

Ordbøker

Ettersom ordet ikke blir spesifisert uttrykkelig må vi dermed gå til ordbøkene for å forstå hva evangelieforfatterne kan ha lagt i ordet *tekton*. Her kan vi se at oversettelsene spriker. Ingen av oversettelsene var like, og flere av ordbøkene jeg undersøkt hadde ikke engang prioritert plass til ordet i sine ordbøker. Det var likevel en viss konsensus om at en *tekton* var en person som lagde noe med hendene sin, gjerne en bygning. Materialet som ble brukt ble diskutert. Alle oversetterne virket likevel enige om at generelt sett så kunne en *tekton* jobbe med flere forskjellige materialer, nemlig stein, treverk og i en kanskje noe mindre grad metall.

Vektlegger vi husbyggeraspektet ved oversettelsene er kanskje den beste oversettelsen bygningsarbeider?

LXX

Evangelieforfatterne hadde muligens hele eller deler av LXX foran seg da de skrev sine respektive evangelier. Her ser vi at flere steder er det lagt til ord som jern eller kobber etter ordet *tehton* for å spesifisere hvilket materiale personen var dyktig til å lage ting av. Det er også verdt å legge merke til at hus aspektet til ordet *tehton* ikke er fremtredende i LXX, men at det heller flere ganger sikter til at en *tehton* lager gjenstander som idoler.

Evangelieforfatterne referer til LXX flere ganger i sine tekster, og det er ikke utenkelig at de bruker ordet *tehton* slik det blir beskrevet i LXX. Kanskje var evangelieforfatterne til og med selv usikker på hvilket materiale Jesus faktisk jobbet med, og det derfor ikke er presisert?

Disse tekstene ble tross alt skrevet flere tiår etter Jesu død. Vektlegger vi at evangelieforfatterne leste LXX er kanskje den beste oversettelsen av *tehton* en dyktig håndverker?

Intertekstuelle ekko

Det er tydelig at det ikke var en enighet om yrket til Jesus blant de kristne selv i det andre århundre. Justin Martyr og forfatteren av Thomas barndomsevangelium skriver at Jesus og Josef jobbet med å lage ploger og bæreåk. Vektlegger vi disse kildene vil yrket til Jesus ha vært en snekker. Forfatteren av Jakobs protevangelium, som ble skrevet rundt den samme tiden, beskriver derimot Josef som en husbygger eller bygningsarbeider.

Arkeologi og tidshistorisk informasjon

Går vi til arkeologien ser vi at de fleste husene i Nasaret og omegn virker å ha vært laget først og fremst av stein. Lange nok trestokker til å bygge hus av var vanskelig å få tak i, men stein var lett tilgjengelig. Det var til og med sannsynligvis et steinbrudd rett ved siden av Nasaret. Sepphoris ble ødelagt i krig, for å bli påbegynt gjenoppbygget rundt år 4-3 f.Kr. Sepphoris skulle bli den nye hovedstaden, større og bedre enn den hadde vært. Josef hadde dermed nærmest en garantert jobb som murer eller bygningsarbeider i Sepphoris, bare noen få kilometer unna Nasaret. Hvis vi vektlegger ordbøkernes antagelse om at en *tehton* bygde større konstruksjoner, kombinert med den arkeologiske informasjonen om at slike bygninger oftest ble bygget av stein kan vi dra den konklusjonen at Jesus sannsynligvis var en murer eller bygningsarbeider.

Konklusjon

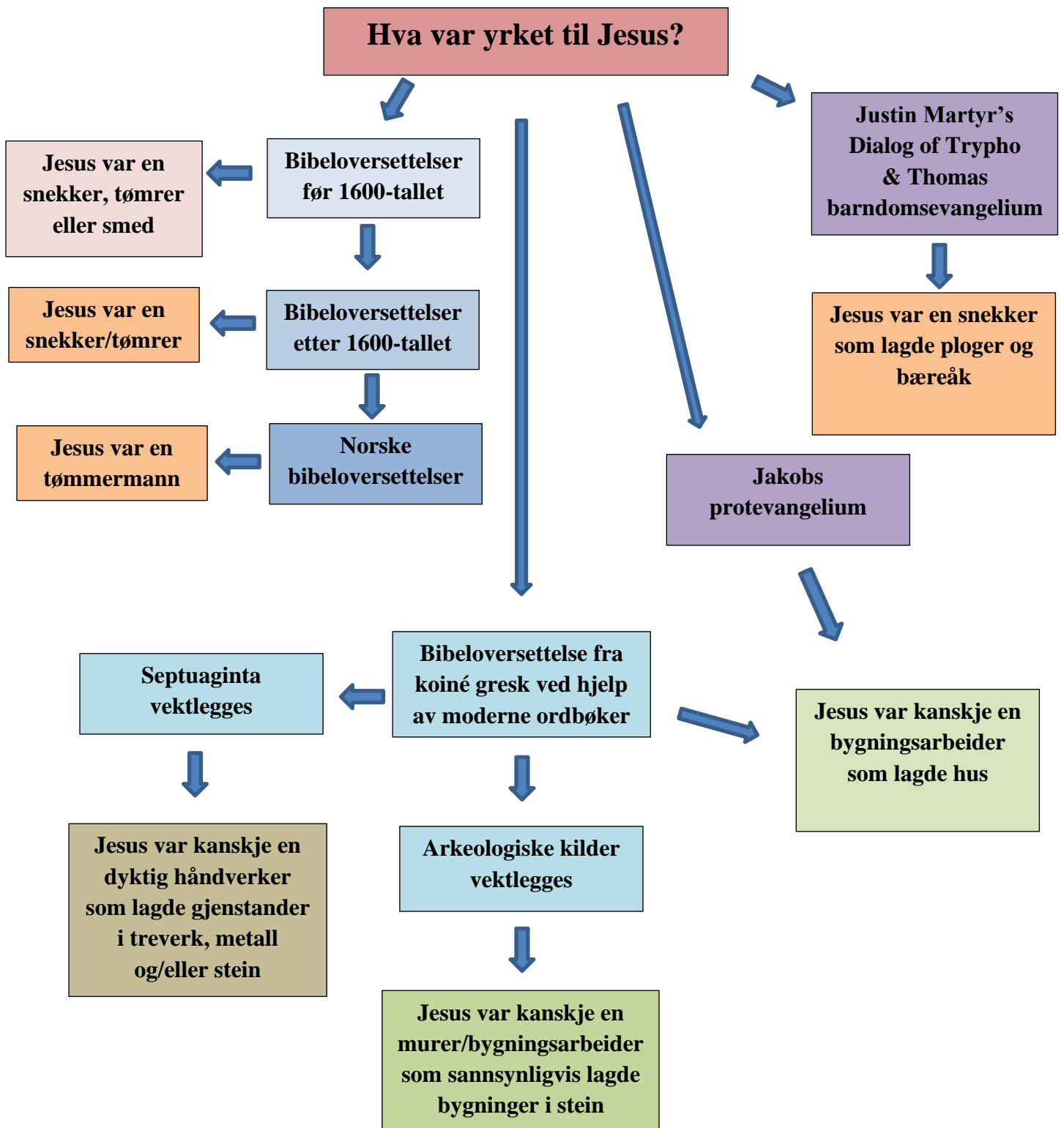
Konklusjonen blir at vi ikke kan vite helt sikkert hva yrket til Jesus var eller hvilken forestilling evangelieforfatterne Markus og Matteus hadde om det. Det virker likevel sannsynlig at Jesus og Josef hadde samme yrke, spesielt med tanke på hvordan Matteus endrer teksten i evangeliet etter Markus fra at Jesus er en *tekton* selv, til at Jesus er sønnen til en *tekton*. Oversettelser fra ett språk til et annet er en tolkning, og det samme kan sies om en oversettelse fra en kontekst for to tusen år siden gjennom tiden og til i dag. Det er ingen fullstendig enighet om hva en *tekton* jobbet med, verken i nyere ordbøker eller blant kirkefedrene. Vi kan se at det var forskjellige forestillinger om Jesus sitt verdslige yrke blant de første kristne forfatterne. Justin Martyr og forfatteren av Thomas barndomsevangelium skriver eksempelvis at Jesus var en snekker, mens forfatteren av Jakobs protevangelium skriver at Josef jobbet som en husbygger.

Det var ingen enighet blant de første kirkefedrene, og det blir kanskje enda vanskeligere for oss i dag å komme til en sikker konklusjon ettersom vi er mye lengre unna i tid. Som Luke Johnson skrev om å tidfeste evangeliene «...*det er et gjetningsarbeid.*» (Johnson 1991, s.2), og dette gjelder like mye for vårt dilemma. Vi kan likevel prøve å komme med en kvalifisert gjetning, men som vi kan se ut ifra oppsummeringen over endrer konklusjonen på spørsmålet seg ut ifra hvilke kilder vi velger å vektlegge. Jeg har laget et enkelt flytskjema, figur 1, på neste side som viser noen konklusjoner basert på hvilke kilder som blir gitt mest tyngde.

Mine funn støtter ikke oppunder uttalelsen i TV-serien «På Sporet av Jesus», om at Jesus var en steinhogger, men populærkulturen har belyst at yrket til Jesus er noe som interesserer mange, og er noe som trolig burde undersøkes nærmere og forskes mere på. Vi kan ikke være helt sikre på om Jesus var en snekker, tømrer, murer, bygningsarbeider eller en håndverker, men det vi kan være ganske sikre på er at Bibelselskapets oversettelse, tømmermann, ikke rommer hele bildet.

Arbeidet i denne oppgaven viser at Jesus sitt verdslige yrke er et tema som ikke er ferdig utforsket. Videre forskning kan kanskje bidra til å belyse andre temaer ytterligere også? Hvis Jesus ikke var snekker eller tømmermann, kan det ha påvirkning for vår eller tidligere kristnes forståelse av Jesus sin autoritet og eller status? Kan det ha betydning for kristen maskulinitetsforståelse?

Figur 1. Flytskjema med oversikt over Jesus sine mulige yrker ut ifra hvilke kilder som blir vektlagt.

Metodisk styrke og svakheter

Historie-kritisk metode har som ideal å legge frem bevis, basert på hva vi vet om den tiden tekstene ble skrevet. En svakhet i en slik oppgave som denne er mangelen på uavhengige og verifiserbare kilder. Tekstene jeg har brukt er ikke de originale tekstene, men er blitt endret opp gjennom tiden av de som kopierte dem videre. Tekstene er religiøse tekster skrevet for å fremme tro hos leseren. Forfatterne og alle som kjente forfatterne er for lenge døde, og kan ikke spørres ut om hva de mente. Det blir dermed metodisk problematisk å konkludere helt sikkert med hvilke forestillinger forfatterne Markus og Matteus hadde om det verdslige yrket til Jesus. Ut ifra hva de forskjellige forfatterne skrev er det likevel mulig å sannsynliggjøre hvilke forskjellige forestillinger de hadde om yrket til Jesus.

En annen svakhet er at jeg kanskje ikke er fullstendig upartisk. Som en kristen person har jeg et spesielt forhold til Jesus og religiøse kristne tekster. Det kan ha ført til at de bibelske tekstene har blitt vektlagt mer enn de andre tekstene, men dette tenker jeg er riktig ut ifra at evangeliene er de viktigste tekstene vi har om personen Jesus.

Jeg anser det som en styrke at jeg ikke hadde en sterk formening angående utfallet da jeg tok fatt på oppgaven. Jeg var i utgangspunktet usikker på hva som var riktig og ønsket å undersøke dette nærmere.

Valg av tekster kan ha påvirket konklusjonen min. Ser vi på de to artiklene «'O ΤΕΚΤΩΝ» av McCown og «*What was Jesus' Occupation?*» av Campbell ser vi at forfatterne har tatt forskjellige valg når det kommer til tekster i artikkelen. McCown bruker blant annet et utdrag fra Iliaden der *tektion* blir nevnt, mens Campbell prioriterer andre tekster. Kanskje har disse forskjellige valgene vært en medvirkende årsak for at de ender med helt forskjellige konklusjoner?

Det kan være kilder jeg ikke har funnet, med tanke på at jeg ikke kan flere språk. Kanskje har tyske teologer skrevet mer om dette, eller israelsk arkeologer skrevet mer om funn i Galilea? Kanskje finnes det tekster som kan styrke konklusjonen min eller gi nye eller andre innspill? Jeg tror derimot ikke dette ville påvirket konklusjonen i stor grad ettersom eksempelvis ordbøkene var relativt enige om oversettelsen og de arkeologiske artiklene jeg har funnet om temaet alle støtter opp om det samme, at husene i hovedsak var bygget av stein.

Referanseliste

- Adler, Y. (2018). The 'Einot Amitai Archaeological Project. academia.edu, Ariel University: 16.
- Aslan, R. (2014). Zealot: The Life and Times of Jesus of Nazareth. USA, Random House Trade.
- Bauer, W. (1958). A GREEK-ENGLISH LEXICON OF THE NEW TESTAMENT and Other Early Christian Literature. CHICAGO AND LONDON, UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS.
- Board, E. (2015). Concise Dictionary English-English. Concise Dictionary English-English. E. Board. New Delhi, V&S Publishers.
- Bond, H. K. (2012). The Historical Jesus. London, Bloomsbury Academic.
- Brown, C. (1975). The New International Dictionary of New Testament Theology Vol.1. New Testament Theology. L. C. Colin Brown, Erich Beyreuther and Hans Bietenhard. Grand Rapids, The Zondervan Corporation. 1.
- Brown, H. (1755). Justin Martyr Dialogue with Trypho the Jew. London, W. Jackson.
- Campbell, K. M. (2005). "What was Jesus' Occupation?" Journal of the Evangelical Theological Society **48**(3): 501-519.
- Crossan, J. D. (1991). The Historical Jesus - The Life of a Mediterranean Jewish Peasant. Edinburgh, T&T Clark.
- Danker, F. W. (2000). A Greek-English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature. A Greek-English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature. F. W. Danker. Chicago and London, The University of Chicago Press.
- Dark, K. (2012). "Early roman-period Nazareth and the sisters of Nazareth convent." The Antiquaries Journal **92**: 37-64.
- Dolven, A. S. (2016). tømrer. snl.no, Store norske leksikon.
- Dulk, M. d. (2018). Between Jews and Heretics Refiguring Justin Martyr's Dialogue with Trypho. New York, Routledge.
- Ehrman, B. D. (2004). A Brief Introduction to The New Testament. New York, Oxford University Press.
- Finegan, J. (1992). THE ARCHEOLOGY OF THE NEW TESTAMENT: The Life of Jesus and the Beginning of the Early Church. Princeton, New Jersey, Princeton University Press.

Freidrich, G. K. G. (1964). Theological Dictionary of the New Testament. Grand Rapids, Wm. B. Eerdmans Publishing Company.

Furfey, P. H. (1955). "CHRIST AS "TEKTON"." The Catholic Biblical Quarterly **17**(2): 204-215.

Gero, S. (1971). "The Infancy Gospel of Thomas." Novum Testamentum **13**(1): 46-80.

Green, J. B., Ed. (2010). Methods for Luke. New York, Cambridge University Press.

Gundry, R. H. (2010). Commentary on Matthew. Grand Rapids, Baker Academic

Harrington, J. R. D. D. J. (2002). The Gospel of Mark. Collegeville, Minnesota The Liturgical Press.

Henry, M. (2018). Matthew Henry's Concise Commentary on the Bible. Orange, CT, USA, Samizdat Express.

Jacobovici, S. (2010). "Living in the Time of Jesus " Making a Living. Associated Producers. on National Geographic Channel.

Johnson, L. T. (1991). The Gospel of Luke. Collegeville, Minnesota Liturgical Press.

Keith, C. (2014). JESUS AGAINST the Scribal Elite The Origins of the Conflict. Grand Rapids, Baker Academy.

Lehmann, E. (1988). ORDBOK FOR THE NYE TESTAMENTET nynorsk med tilvisning til gresk grunntekst. Bergen, Norsk Bokreidingslag.

Levy, N. (2018). "The Real Jesus of Nazareth." The Lost Years. 1. Impossible Factual Limited & NRK. Aired April 16, 2017. on NRK.

McCown, C. C. (1928). 'O TEKTON. Studies in early Christianity. S. J. Case. New York, The Century Co: 173-189.

McRay, J. (1991). Archaeology and the New Testament. Grand Rapids, Baker Book House.

Moxnes, H. (2001). Apokryfe Evangelier. Gjøvik, De norske Bokklubbene AS.

Nida, J. P. L. a. E. A. (1989). Greek-English Lexicon of the New Testament Based on Semantic Domains. Greek-English Lexicon of the New Testament Based on Semantic Domains. J. P. L. a. E. A. Nida. New York, United Bible Societies. **1**.

Powell, M. A. (2009). Methods for Matthew. New York, Cambridge University Press.

Sandemose, A. (1933). En flyktning krysser sitt spor. Oslo, Aas & Wahls Boktrykkeri.

Schneider, H. B. a. G. (1993). Exegetical Dictionary of the New Testament. Exegetical Dictionary of the New Testament. H. B. a. G. Schneider. Grand Rapids, William B. Eerdmans Publishing Company. **3**.

Språkrådet (2021). Bokmålsordboka. Online; ordbok.uib.no, Universitetet i Bergen.

Kildetekster

Bibelen 2011 (2021, 13.10.2021). Nettbibel. bibel.no, Det norske Bibelselskapet, Lest 13.10, 2021.

Nestle-Aland, (1993) Novum Testamentum Graece. 27h Edition, Deutsch Bibelgesellschaft, Stuttgart

Rahlfs, A., (1935), LXX Septuaginta. Deutsch Bibelgesellschaft, Stuttgart

Moxnes, H. (2001). Apokryfe Evangelier. Gjøvik, De norske Bokklubbene AS.

Brown, H. (1755). Justin Martyr Dialogue with Trypho the Jew. London, W. Jackson.

Brenton, L. (1982) The Septuaginta with Apocrypha: Greek and English. Zondervan Publishing House, Grand Rapids